
Redreçament i ruptura de la cultura valenciana (1927-1936)

per Manuel Aznar i Soler

«I ha de passar el temps perquè el poble es trobe dignificat dintre la nostra literatura nacional. Ha de passar el temps i venir la segona Renaixença. El nostre horitzó no ha canviat. Seguim tenint la mateixa cambreta burgesa, amb els butacons i la catifa acollidora, amb la llum velada, suau, íntima. Seguim tenint alguns versets de falla. Però també sortim a la literatura estrangera, universal i ens la prenem àvidament. També tenim una intensificació dels grups polítics i dels grups culturals. També mirem els nostres clàssics. Es plantejen, a la literatura i a la cultura en general, greus problemes. Es resolen. Té homes de biblioteca, té universitaris. Ja el nostre antic moviment minoritari no és tan malmès pels qui no el volien. Ja comptem amb ajut econòmic. Ja comptem amb ajut polític. Però —i és açò el que més val— comptem amb *dignitat literària*. És, tanmateix, aquesta dignitat literària, aquesta *nova* dignitat literària, la que, unida a una concreta i exacta valoració de les generacions anteriors, amb els seus defectes, salva la literatura i la cultura valencianes de caure en l'esvoranc d'aquelles mateixes generacions.»¹

Aquest treball es proposa d'intentar una interpretació del procés de la «Segona Renaixença» de la cultura valenciana, la qual, al meu entendre, comprèn de 1927, data de publicació de la revista «Taula de Lletres Valencianes», a 1939, en què la victòria franquista en la guerra civil significaria la seua rup-

1. Ricard BLASCO, *Ambient de la nostra literatura. Notes d'un assaig*, «Nueva Cultura», núms. 4-5 (juny-juliol 1937), s.p. El concepte de «segona Renaixença» denota la consciència col·lectiva de la minoria intel·lectual valencianista d'estar vivint un procés d'expansió cultural. Ja en 1929 el crític Francesc CABALLERO I MUÑOZ utilitzava el terme quan escrivia sobre la situació «en que se balla el movimiento literario, que podríamos calificar de segunda "renaiexença"» en *El vanguardismo, la poesía valenciana y un libro de Bayarri*, «Las Provincias» (VIII-1929). De 1929 a 1937, la consciència de protagonitzar un procés de redreçament de la cultura nacional valenciana és un fet indiscutible.

tura violenta. Em propose de plantejar els problemes teòrics d'eixe procés de redreçament i ruptura, les seues deficiències infraestructurals, la funció de la minoria intel·lectual valencianista en l'expansió i la «normalització» de la nostra cultura, les implicacions polítiques d'eixa voluntat cultural i, al mateix temps, intente abordar les vies de desenvolupament de la literatura valenciana durant el període, des de l'enfrontament entre avantguardistes i populistes fins a la consolidació comuna d'un compromís antifeixista en defensa de la cultura nacional valenciana, amenaçada pel feixisme durant la guerra civil. M'afanye a manifestar que el domini literari ha estat reduït, per imperatius obvis, al terreny poètic.

Vull fer públic el meu agraïment a Emili Gómez Nadal i a Adolf Pizcueta per la seua inestimable col·laboració, i, d'una manera molt particular, l'estímul i la generosa ajuda de Ricard Blasco, a qui dec una bona part del material bibliogràfic i nombroses correccions del manuscrit.

«Taula de Lletres Valencianes» i els plantejaments teòrics del redreçament cultural (1927-1930)

«Taula de Lletres Valencianes», el número inicial de la qual apareix l'octubre de 1927, és la revista que inicia el procés de recuperació de la tradició cultural valenciana en el període 1927-1936. La revista, d'un caràcter eclèctic i d'un enorme poder de convocatòria en l'ambient literari valencià, naixia com a òrgan d'expressió d'una joventut literària valencianista que s'havia forjat en l'oposició a la dictadura de Primo de Rivera. Expressió d'una vitalitat reprimida i d'una nova actitud intel·lectual, entre l'exigència de rigor artístic i la consciència col·lectiva de ser protagonistes d'un procés de redreçament, els escriptors vinculats a la «Taula de Lletres Valencianes» se sentien explícitament hereus de «Pàtria Nova»² i del valencianisme cultural que experimentava una

2. La revista «Pàtria Nova» va ser publicada en dues etapes. La primera, iniciada el 6 de març de 1915, va comprendre 23 números, fins al 7 d'agost de 1915. Com a nucli escindit del grup dretà de «La Correspondencia de Valencia», va reaparèixer el 24 de març de 1923; Vicent Tomàs i Martí i Adolf Pizcueta n'eren els animadors aleshores. Col·laboraven en aquesta segona etapa de «Pàtria Nova» Francesc Caballero i Muñoz, Francesc Badenes, Jacint Maria Mustieles, Enric Navarro i Borràs, Lluís Revest Corzo, Francesc Almela i Vives, Eduard Buil, Enric Duran i Tortajada i Miquel Duran de València, entre d'altres. Ricard Blasco escriu, a tall de caracterització del nucli intel·lectual de la revista: «*Se mostraron combativos, con un exacerbado sentido crítico, que se concretó en su filo-catalanismo y su antiratpenatismo. En torno al semanario se aglutinó un grupo nacionalista que se negaba radicalmente a colaborar con el vacilante régimen surgido de la Restauración. La implantación de la Dictadura de Primo de Rivera supuso un rudo golpe para la estructuración política de este grupo, así como para la subsistencia del semanario, que dejó de publicarse el 15 de septiembre de 1923. En esta etapa, los escritores de "Pàtria Nova" fueron reacios a aceptar los preceptos gramaticales del padre Lluís Fullana Mira, por considerarlos separadores de la unidad idiomática.*» (Ricard BLASCO LAGUNA, *Pàtria Nova*, dins *Gran Enciclopedia de la Región Valenciana*, València 1973, vol. VIII, p. 207).

Segons em declarava Adolf Pizcueta en una conversa recent, la tertúlia del cafè «La Democracia» va ser, durant la Dictadura de Primo de Rivera, un dels nuclis de «resistència» del valencianisme intel·lectual. Perucho, Almela, Sigfrido Blasco-Ibáñez i Pizcueta, entre d'altres, eren assidus de la tertúlia. La majoria acabaria integrant-se en 1930 en l'Agrupació Valencianista Republicana. Sobre la situació del teatre valencià durant eixe període pot llegir-se el treball de Caterina SOLÀ i PALERM, *El teatre valencià durant la Dictadura (1920-1930)* (Barcelona 1976).

creixença del seu potencial creador i de les seues possibilitats de consolidació política. En la seua intenció es manifestava la necessitat de liquidar els tòpics i prejudicis que llstavien la degradada imatge colectiva del poble valencià, de combatre «esta indiferència que plasma el "tant se me'n dóna" típic del nostre caràcter», de neutralitzar un individualisme esterilitzador que, per a «Taula», era un «vici racial».³ Ni «menfotisme», ni individualisme, ni provincianisme, ni complex d'inferioritat, ni anticatalanisme militant.⁴ L'eficàcia immediata exigia eixe caràcter eclèctic, tan fecund en «Taula» i en els orígens del període, que va possibilitar un debat col·lectiu de la problemàtica que s'obria al País Valencià i a la seua cultura davant la imminència d'un procés d'expansió. «Taula» advertia clarament la seua voluntat de no contribuir a polèmiques bizantines sobre la identitat i la projecció futura de la literatura valenciana: «Tampoc esterilisarem nostre esforç en debats per els arcaïsmes o vanguardismes, ni en si nostra parla és idioma català o autòcton, ni per el criteri ortogràfic.»⁵ Calia discutir-ho i clarificar-ho tot, partint de la inevitable necessitat d'assumir i de transformar una situació social i literària complexa i carregada de contradiccions. La feblesa constitutiva de la tradició cultural valenciana, la penúria editorial, l'absència de revistes, d'institucions culturals, d'un públic lector, configuraven un quadre desolador i feien urgent la «normalització» de la nostra vida cultural contra l'«esterilitat pintoresca» —com la qualificava encertadament Adolf Pizcueta—, contra la qual topava el nostre redreç cultural. Calia lluitar contra la tradició jocfloralasca i ratpenatista, contra el llorentinisme i contra tota llei de pintoresquismes, «levantinismos», populismes i folklorismes, que constituïen el pesadíssim llast d'una literatura provinciana i localista. Calia combatre el complex d'inferioritat del poble valencià, visible en formulacions del tipus «el valencià és per anar en cos de camisa». Calia dignificar la llengua valenciana com a llengua literària i enterrar eixos fantasmes de la incapacitat de la llengua literària per superar els límits del sainet d'Escalante, que tant Unamuno com Menéndez Pelayo valoraven com a signes d'una falsa

3. *Salutació i convit*, «Taula de les Lletres Valencianes», núm. 1 (oct. 1927), p. 3. Durant aquells anys el «me ne'n fot» valencià, tòpic d'una extensa trajectòria en el nostre passat històric, servava una proximitat molt significativa amb el «me ne frego» del feixisme mussoliní. Una reflexió sobre les implicacions polítiques reaccionàries del «menfotisme» valencià valdria la pena que fos objecte d'un assaig prou meditat, l'oportunitat del qual no és aquesta.

4. «Nostra joventut mira cara a Europa», escrivia significativament la revista en una nota editorial: *Agraïment*, «Taula», núm. 2 (nov. 1927), p. 3. Les manifestacions anti-provincianes abunden al llarg de les pàgines de «Taula». Una prova la dóna el text següent: «La nostra revista, amb tots els defectes que naturalment té, aspira a ésser una manifestació de l'esperit valencià amb els reflexes que dóna l'espiritualitat de tot el món.» (EL VELLUTER, *Periodiquets de poble*, «Taula», núm. 28, gen. 1930, p. 10). L'empenta de la joventut literària de «Taula» no va passar desaperecebuda per al crític literari, llorentiní i conservador, de «Las Provincias», Vicente Calvo Acacio, el qual, ben a contrari, reconeix, en fer el balanç de l'any 1927: «Por lo demás, en el año que finó merece que destaquemos el hecho de la superación de las aptitudes de la juventud valencianista sobre la castellana, dígalo la revista «Taula de les Lletres Valencianes», muy bien dirigida por Navarro Borrás, en donde escriben los citados valencianistas de vanguardia. Dígalo también el hecho de que los únicos colaboradores que tiene Valencia en la "Gaceta Literaria", sean poetas que escriben en ese valenciano catalanizado, que no puede dar idea de nuestra esencia racial» (V. CALVO ACACIO, *Año literario*, «Las Provincias Almanaque para 1928», València, s. a., p. 165).

5. «Taula», núm. 1 (oct. 1927), p. 3. Felicitent, la revista va violar estos propòsits neutres del seu començament.

especificitat valenciana.⁶ Per això «Taula» va posar l'accent en la recuperació de la llengua com a primer pas d'eixe procés de normalització, recordant amb encert que «un idioma és el que d'ell fan els que l'empleen».⁷ Així es volia forçar una situació que els sociolingüistes qualifiquen com de diglòssia, això és, la superposició de dues llengües, amb l'hegemonia social del castellà sobre el valencià, fenomen que, altrament, és la base de l'humor del sainet valencià.⁸

La lluita contra la tradició estèril i la lenta transformació de la degradada situació socioliterària valenciana era la intencionalitat objectiva dels escriptors de «Taula». Una feina de destrucció i d'enderroc d'una falsa identitat valen-

6. El *Preàmbulo* de Marcelino MENÉNDEZ PELAYO al *Llibret de versos* de Teodor LLORENTE (València 1914³) fa paleses les vinculacions conservadores i reaccionàries d'un sector de la Renaixença valenciana. El fatalisme profètic de don Marcelino en augurar el futur de la nostra llengua («es ley fatal que esta lengua desaparezca de las márgenes del Turia», *op. cit.*, ps. 19-20) se sustentava en les seues conviccions històriques sobre el procés de castellanització i diglòssia que havien caracteritzat els segles XVI i XVII valencians, en què «reservado, generalmente, el castellano para las manifestaciones más selectas del pensamiento literario, quedó circunscrito el valenciano a la esfera de la poesía cómica y festiva» (*op. cit.*, p. 8). Però la Renaixença valenciana pretenia de restituir eixa dignitat a la llengua, feina que havia d'heretar la joventut literària republicana, per a la qual una de les opcions normalitzadores, era, pel que fa a la literatura, de trencar amb la tradició llorentina. Cal remarcar que tant Menéndez Pelayo com Unamuno coincidien en una valoració positiva dels sainets d'Escalante com a signe de l'«especificidad literaria valenciana». Per al primer, el sainet era un «fruto muy sabroso» que havia produït «el cultivo espontáneo y popular del dialecto valenciano» (*op. cit.*, ps. 11-12). La consideració d'inferioritat era ostensible per al polígraf castellanista: «Y por mi parte, no deseo a Valencia más ambiciosa dramaturgia, sin que basten a convencerme de lo contrario las extrañas adaptaciones de los símbolos ibsenianos y del "teatro de ideas" que modernamente hemos visto en Cataluña.» (*op. cit.*, ps. 11-12). El fatalisme de Menéndez Pelayo anava acompanyat d'una consideració d'inferioritat i «sub-normalitat» de la cultura valenciana, que produïnt una literatura localista i provinciana, havia de perpetuar-se en estat de fossilització. L'enemic principal de la minoria intel·lectual valencianista seria eixa concepció fatalista i «pelaiana» de la cultura autòctona. Val a dir que almenys Unamuno li havia deixat una porta oberta: «(...) pero, así como Escalante escribió en él sus sainetes, a ningún valenciano se le ha ocurrido aún, que yo sepa, escribir tragedia o drama en él. Y es que, si pariera un drama en valenciano, el público estaría esperando cuándo salía el chiste, y no acabaría por tomarlo en serio. Hasta que no le eduquen a ello (...)», segons recorda Lluís V. ARACIL, *Introducció* a Eduard ESCALANTE, *Les xiques de l'entresuelo. Tres forasters de Madrid* (València 1968), p. 73. Aquesta missió didàctica d'educar el poble contra els seus propis gustos caracteritzarà la funció antipopular que la minoria intel·lectual estava a punt d'assumir com a feina específica del procés de redreçament cultural.

7. E. NAVARRO I BORRÀS, *De l'idioma*, «Taula», núm. 4 (gen. 1928), p. 3.

8. Sobre la problemàtica sociolingüística valenciana pot llegir-se el llibre de Rafael NINYOLES, *Conflicte lingüístic valencià. Substitució lingüística i ideologies diglòssiques* (València 1969). En un altre ordre de coses, per a Eduard MARTÍNEZ FERRANDO la posició d'infidelitat de la petita burgesia valenciana, que no admetia paral·lel amb la situació social basca o catalana, era la responsable de la «curta volada del valencianisme». Un signe de tal anomalia sociològica era la fuga de cervells, prova manifesta del provincianisme cultural: «A València, el desplaçament de gran part de la nostra intel·lectualitat per la península, del qual parlàvem abans, porta l'absència d'una natural selecció directriu, perquè ocupen el seu lloc altre gros nombre d'elements que no són valencians de soca, que esdevé aquí per aluvió, fenòmens recíprocs ambdós, deguts a l'actual centralisme de l'Estat.» (*La discutida empena del valencianisme. Assaig d'estudi social*, «Taula», núm. 13, oct. 1928, p. 6). Potser és inútil de constatar la condició petit-burgesa i la manca de professionalitat de l'escriptor valencià: abundaven els mestres d'escoles nacionals (Carles Salvador, Thous i Llorens, Bernat Ortín, Pasqual Asins); Artola i Almela eren llicenciats en lletres; Buïl era periodista; Pizcueta era administratiu; Bayarri, escriptor; Navarro i Borràs era artesà, «pintor de palmíto»; i Salvador Verdeguer, forjador de ferro.

ciana, el rebuig d'una condició pseudo-valenciana que Eduard Buïl expressava en termes gràfics: «per a ésser molt valencià pareix que siga precis ésser *xalero*, amant de l'arroç amb fesols i naps i del menjar a mós redó».⁹ Aquesta actitud de lluita contra el pseudo-valencianisme constituïa un tret d'identitat col·lectiva dels escriptors de «Taula».¹⁰ En rigor, la funció dirigent del procés de redreç de la cultura valenciana la va realitzar, al meu entendre, la minoria intel·lectual valencianista que va aglutinar-se a les pàgines de «Taula». El cercle viciós havia de trencar-se per algun costat i la minoria intel·lectual havia d'assumir el protagonisme d'eixa anomalia: «Hem de partir del principi que són els escriptors i els poetes els que han de crear la literatura i que el públic, la gent que llig, per la seua missió receptiva, s'anirà formant al compàs d'aquella.»¹¹

Eixa consciència generacional de protagonitzar un procés cultural ascendent era afirmada amb claredat per Caballero i Muñoz, un dels crítics més lúcids de «Taula»: «Ara, la joventut valencianista persegueix un ideal de reconstrucció de la cultura nostra, sense mixtificacions ni influències foranes; aspira a democratitzar (valga'ns l'expressió) nostres lletres i ambiciona despertar la consciència

9. Eduard Buïl, *La pobra parla valenciana de buï*, «Taula», núm. 9 (juny 1928), p. 13. La transcripció dels textos és absolutament fidel als originals.

10. El pseudo-valencianisme té un protagonista d'excepció en la figura de l'inefable Federico García Sanchiz, el qual va negar-se a actuar com a mantenidor dels Jocs Florals de Lo Rat-Penat en haver de parlar en valencià. Des de «Taula», Adolf Pizcueta denunciava que si «l'interès per la literatura i per els hòmens de lletres no és una qualitat destacada del nostre poble», el pseudo-valencianisme instrumentalitzava aquesta deficiència per tal de fomentar un desarrelament de l'escriptor en relació amb el seu poble i la sublimació del seu compromís a través del folklorisme castellanista. Les paraules d'Adolf Pizcueta tenen encara avui vigència, si pensem en el valencianisme agressiu de l'anomenat «búnker-barraqueta»: «El truco del senyor García Sanchiz, com el de tants altres valencians, consistix en donar un ¡Visca el Micalet! o un ¡Visca València! al terminar una carta o un discurs. I amb això donen per cancelades les seues obligacions morals i fora de discussió el seu valencianisme.» (*El valencià i García Sanchiz*, «Taula», núm. 20, maig 1929, p. 4). García Sanchiz va somniar, devers 1908, de convertir-se en una mena de Xènius valencià. El 22 de setembre de 1908 va publicar al diari «Las Provincias» un article intitulat *La lengua valenciana*, on escrivia que «únicamente sintiéndolo levantino de toda la raza, puede fructificar un renacimiento: hay que estar convencidos de la misión de Levante en el siglo xx (...) Nuestra misión es exaltar la raza latina». Al costat d'eixa peregrina afirmació, García Sanchiz proposava: «Yo creo que si debería precisarse la ortografía de nuestro dialecto (...) Lo que no parece oportuno es ni castellanizarla, ni valencianizarla. Yo sostengo que lo conveniente está en... catalanizarla: ¡juntémonos en una acción común!». Aquest Xènius frustrat duplicava a Teodor Llorente en una carta datada el 4 de febrer de 1907: «Mire V., Don Teodoro; yo le pido que convezna a Don Federico Doménech para que me dé 50 ó 60 pesetas mensuales, a cambio de crónicas desde Madrid. Seria una sección que yo titularia "Glosario"; una sección como la que hace mi amigo Xenius en «La Veu de Catalunya» (*Epistolari Llorente, II: Cartes de llewantins (1901-1911)*, Barcelona 1930, p. 489). El coneixement d'aquests textos el dec al company Francesc Pérez i Moragon, a qui, de la mateixa manera, vull agrair la seua minuciosa lectura del manuscrit.

11. A. PIZCUETA, *El camí de la nostra literatura*, «Taula», núm. 13 (oct. 1928), p. 7. «Taula de les Lletres Valencianes» va acabar amb el núm. 38 del novembre de 1930. Els dos darrers números varen ser dirigits per Almela i Vives havent plegat Adolf Pizcueta, el qual va passar a organitzar l'Agrupació Valencianista Republicana i a exercir com a director d'«Avant», el seu òrgan d'expressió. Segons el mateix Adolf Pizcueta, en una conversa recent, la tirada de la revista oscil·lava entre els quatre-cents i els cinc-cents exemplars, la majoria dels quals eren venuts per subscripció, la qual era la font principal de subsistència de la revista. La majoria dels subscriptors vivia a la ciutat de València, encara que n'hi havia nuclis petits en alguns pobles del País i en la ciutat de Castelló.

estamordida de la nostra gent i fer possible la surgència d'un grup selecte dirigent compostat per tot lo millor de les intelligències valencianes.»¹²

La consciència que escriure en valencià era una forma d'establir un compromís polític amb la identitat nacional del poble valencià va prendre cos entre 1927 i 1930. Adolf Pizcueta ja precisava amb exactitud que «quan s'escriu en valencià es fa una afirmació política, perquè la llengua és per a nosaltres quelcom més que un simple instrument expressiu».¹³ Quan el mallorquí Joan Estelrich escrivia que «ésser artista ha vingut a representar per a nosaltres com a ésser uns lluitadors, uns militants»,¹⁴ la neutralitat de la intelligència, la seua tendència a l'escapisme o a l'evasió quedaven desqualificades. A les portes de 1930, amb els vents polítics que agitaven la llarga agonia monàrquica i amb els fantasmes del comunisme i del feixisme recurrent Europa, la sensibilitat de l'escriptor valencià intuïa els compromisos de l'escriptor en uns moments en què la literatura del nou romanticisme, l'art social de masses, s'anaven imposant inexorablement. Carles Salvador, la figura literària de més talla intel·lectual del període, passava comptes amb els seus versos avantguardistes de *Vermell en to major* en to contrit: «Escriure per dilettantisme fóra en les hores d'ara cas d'imperfeció, de mutilació d'amor a la terra.»¹⁵

L'acte d'escriure connotava unes responsabilitats polítiques que en el cas de les nacionalitats culturals de l'estat espanyol accentuava la seua significació política antifeixista. Era ben sabut que el feixisme era enemic mortal de les nacionalitats; i ben aviat es veuria que no pas tan sols el feixisme de Mussolini: també el de Hitler, Franco, i un llarg etcètera, que no trigarien a aparèixer. Si la literatura de la dècada dels trenta, la literatura del nou romanticisme, anava a liquidar la concepció de l'art com a patrimoni d'una classe social i a enterrar la tendència minoritària i elitista de les avantguardes «deshumanitzades» dels anys vint, el descrèdit d'aquestes mateixes avantguardes deshumanitzades anunciava la tendència vers un art de masses, social, popular, característic del nou romanticisme.¹⁶ Però el nou romanticisme havia de fer front a les deficiències infraestructurals d'una cultura anòmala i mancada de «normalitat». Parlar de literatura valenciana de masses era una inconseqüència sociològica. La minoria valencianista adreçaria, doncs, tot el seu esforç vers el fantasma d'un destinatari que, en rigor, no existia: el «poble» valencià amb consciència nacional. El proletari i el llaurador del País Valencià, majoritàriament afiliats a l'anarquisme, no posseïen aleshores cap sensibilitat per a la problemàtica nacional, i el circuit del redreçament cultural es reduïa, doncs, a un àmbit intel·lectual petit-burgès i —fins podríem afirmar sense temor— cenyit als límits urbans de la mateixa ciutat de València. No podem perdre mai de vista el context social en què s'inscriu aquest procés cultural.

12. F. CABALLERO i MUÑOZ, *Concepte de la cultura*, «Taula», núm. 14 (nov. 1928), p. 5.

13. A. PIZCUETA, *El moment de les nostres lletres*, «Taula», núm. 8 (maig 1928), p. 7.

14. JOAN ESTELRICH, *El Renaixement Valencià. Als germans de València*, «Taula», núm. 17 (febr. 1929), p. 3.

15. C. SALVADOR, *El nostre camí i la nostra veu*, «Taula», núm. 17 (febr. 1929), p. 8.

16. Faig ús del concepte de «nou romanticisme» per tal de caracteritzar la inflexió artística i literària espanyola pels voltants del 1930, la qual, per cert, va trobar en el llibre de JOSÉ DÍAZ FERNÁNDEZ, *El nuevo romanticismo. Polémica de arte, política y literatura* (Madrid 1930), la seua millor expressió. La literatura del «nou romanticisme» venia a desplaçar la literatura «deshumanitzada» que Ortega havia radiografiat l'any 1925 en el seu assaig *La deshumanización del arte*.

Però els problemes no s'aturen ací. No sols no existia un públic popular constituït com a públic lector, sinó que el redreç havia de ser estructuralment antipopular. La minoria intel·lectual havia d'utilitzar l'art i la cultura com a vehicle pedagògic per educar la consciència col·lectiva del poble valencià. Aquesta relació entre minoria intel·lectual dirigent i poble adquiria tons particularment virulents a l'ambient socioliterari valencià. La feblesa de la tradició literària valenciana¹⁷ fa possible que Gil Albert, Miguel Hernández o Pla i Beltran apareguin, de cara a fora, com a «poetes populars valencians», mentre que la feina primordial del poeta valencià autòcton rau a construir una llengua literària «normal» a partir del rebuig de la llengua col·loquial i popular, composta per un lèxic «curt, baix i barbaritzat», que sigui la base d'un art popular sense cap mena de mistificació populista: «Neguem que hi haja que situar l'Art a nivell de l'estultícia del vulgus per un mal entès desig de divulgació. Amb este sistema no es consegueix més que la desvalorització del prestigi de nostres lletres i l'embrutiment de l'idioma. Creiem, pel contrari, que l'obra dels literats deu encaminar-se cap a la consecució de que, pel seu mitjà, el gust del públic ascendisca fins a la depuració.»¹⁸

Caballero i Muñoz exposava una estratègia possibilista que potser era l'única factible davant la realitat sociològica valenciana: la minoria havia d'aconseguir una dignitat específica i abandonar la temptació populista per tal de poder exercir a la llarga la seua funció didàctica: «Ha d'impresionar més, àdhuc a aquells que sols creuen en l'aptitud de nostre idioma per el sàinet de costums i el romanç festiu, que l'obra dels escriptors valencians siga considerada i estimada, per els estudiosos de València i de fora d'ella, que no els esforços dels literats per descendir a la comprensió del vulgus en un nivellament corrosiu i desmoralitzador.»¹⁹

L'opinió de Caballero, que jo subscriuria, desment les incapacitats de la llengua valenciana que un Menéndez Pelayo o un Unamuno assenyalaven. No hi va haver prou de temps per aconseguir-ho. Es va fer molt entre 1927 i 1936, però va restar molt més per fer, per «normalitzar».

La concepció racional d'un valencianisme catalanista va ser una de les aportacions més fecundes de la minoria intel·lectual capdavantera. Les relacions entre el Principat i el País Valencià es varen intensificar durant aquest període. El grup de «Taula» no compartia en absolut eixe vidriós anticatalanisme les arrels i motivacions del qual requereixen una clarificació tan urgent com ineludible.²⁰ Artur Perucho és el responsable d'una secció fixa de la revista, «Cròni-

17. Una feblesa que manté encara una vigència absoluta i que es tradueix en una tradició literària mancada d'impuls per desenvolupar-se per ella sola: «Sembla que els poetes valencians són incapaces de mantenir la tensió literària necessària per a despertar vocacions que es justifiquin exclusivament en ella. Les lletres del País Valencià es nodreixen d'escriptors convertits a la llengua, incorporats després de passar pel castellà, i no d'una prolongació natural de les forces internes, per tradició viva, de la mateixa literatura», escriu Joan FUSTER en la *Introducció* a la seva *Antologia de la poesia valenciana* (Barcelona 1956), p. 60.

18. F. CABALLERO I MUÑOZ, *Art popular*, «Taula», núm. 22 (jul. 1929), p. 4.

19. F. CABALLERO I MUÑOZ, *¿Divulgació? ¿Selecció?*, «Taula», núm. 23 (Ag. 1929), p. 4.

20. Sobre l'anticatalanisme al País Valencià ha aparegut un dossier en el núm. 5 de «L'Avenç» (set. 1977). Cal llegir, també, el treball d'Alfons CUCÓ, *Dinàmica dels Països Catalans: una perspectiva valenciana*, «Arguments», núm. 3 (1977), ps. 35-47, en el qual l'anticatalanisme és analitzat històricament en quant actitud «ideològica» vinculada als interessos polítics de la classe dominant valenciana.

ques catalanes», destinada a servir de pont entre les dues comunitats, perquè, en realitat, el desconeixement era total, «llevat un petit grup de joves simpatitzants».²¹ El cert és que Carles Salvador, en la seua fase avantguardista, era més pròxim de Salvat-Papasseit que no de «La Gaceta Literaria» de Giménez Caballero. La presència d'una delegació valenciana en la trobada d'intel·lectuals castellans i catalans celebrada a Barcelona el 1930 responia a eixa voluntat d'integrar-se en el món cultural català al qual de fet ja pertanyien, tot reclamant la solidaritat de Catalunya. El banquer Ignasi Villalonga i el periodista i polític Juli Just constituïen la representació del País Valencià en eixa ocasió.²² Aquesta presència, però, no significava una incorporació satisfactòria de la cultura valenciana a l'àmbit català. El retard de la realitat valenciana era manifest i Carles Soldevila així ho remarcava: «Els coratjosos comensals de la "Taula de Lletres Valencianes" es troben a hores d'ara davant d'algun dels problemes íntims que nosaltres hem hagut de resoldre deu o quinze anys enrera.»²³

Puix que el redreçament de la cultura valenciana estava hipotecat per deficiències estructurals, tot l'esforç havia de partir d'un punt previ: l'extensió i la

21. A. PERUCHO, *Comprensió i cordialitat*, «Taula», núm. 3 (des. 1927), p. 9.

22. J. VENTALLÓ, *Los intelectuales castellanos y Cataluña*. (Barcelona 1976). Joan Chabàs també va assistir com a representant de la intel·lectualitat valenciana a la reunió de març de 1930 a Barcelona (cf. *op. cit.*, p. 69). Chabàs, junt amb Max Aub i Juan Gil-Albert constitueix la representació de l'avantguardisme valencià en llengua castellana, de ben poc relleu aleshores tal com deplorava el crític Calvo Acacio, ja esmentat, des de les pàgines de l'almanac de «Las Provincias» de 1928.

23. MYSELF, *¿Divulgació? ¿Selecció?* «Taula», núm. 24 (set. 1929), p. 3. Pel seu costat, Carles SALVADOR censurava la despreocupació amb què el Principat assistia al procés de redreçament cultural valencià en els termes següents: «El cert és que al Principat, fora d'un grup i reduït d'intel·lectuals, la resta del poble no ha comprès que els valencians tenim amb ells uns mateixos interessos espirituals que defensar i que els idiomàtics —la nostra literatura per tant— no són altres que els d'una varietat del tot lingüístic català. Els hòmens guies, els literats mateixos, es desentenen de la producció valenciana.» (*El nostre polígon literari*, «Taula», núm. 10, jul., 1928, p. 3). Aquestes paraules de Carles Salvador contrasten, vàlides com són per caracteritzar l'actitud del Principat davant de l'actual procés de redreç de la cultura valenciana, amb el desenterrament per part del pseudo-valencianisme regionalista del fantasma de l'«imperialisme català». Fa caure la cara de vergonya l'actitud del «búnker-barraqueta» d'ençà de la mort del general Franco: la seua escandalosa incompetència científica, la carença d'arguments plausibles pel que fa al domini lingüístic, la violència amb què s'ha fomentat últimament un seguit de polèmiques ridícules que només tradueixen provincianisme i un increïble complex d'inferioritat. El seu anticatalanisme agressiu amaga interessos polítics reaccionaris, mentre la irracionalitat feixista del seu pseudo-valencianisme desqualifica la insistència obsessiva en un fet diferencial valencià que, admès per la majoria, no pot nodrir-se únicament d'anticatalanisme «regionalista». Si en el referèndum del 15 de desembre, la demagògia governamental va fer servir eslògans del tipus «País Valencià, sí» per tal d'aconseguir un vot afirmatiu, el nostre «búnker-barraqueta», tossut, insisteix en el «Regne de València». En aquest sentit, la franja blava acompanyant les quatre barres com a bandera específicament «valenciana» ha esdevingut el símbol anticatalanista del pseudo-valencianisme polític més reaccionari, no gaire diferent de la retòrica «regionalista» d'Aliança Popular en el seu míting de març de 1977.

Joan Fuster ens adverteix en aquest sentit que «les actituds antagòniques reflecteixen, en el pla del debat presumptament erudit, unes posicions militants tan diàfanes, que serà innecessari advertir o subratllar el fons "polític" latent. D'una banda, trobem els qui aspiren a un País Valencià "normal", amb solucions de llibertat i de salut col·lectiva esperançada; en l'altra, hi figuren les rèmores provincianes i genuflexes, folkloritzants i castellanitzants que, per miopia o per interessos evidents, vénen practicant de sempre la més trista claudicació "nacional"» (Joan FUSTER, *El blau en la Senyera*, València 1977, p. 3.) Un exemple «blau» és l'anònim full de divulgació de Lo Rat-Penat, *La Senyera valenciana* (València 1977), on s'afirma que la bandera amb la franja blava «és el símbol de totes les terres del Regne de València» (*op. cit.*, p. 8).

unitat de la llengua exigien la pràctica de les normes gramaticals del mestre Fabra, que Carles Salvador defensava amb l'autoritat del seu prestigi intel·lectual. No puc deixar de transcriure un fragment de Pompeu Fabra en el qual refereix amb ponderació i equilibri un programa de treball molt raonable per a la normalització lingüística de la llengua: «Cal continuar sense defalliments l'obra de depuració de la llengua valenciana, encara que no es preocupin gaire d'acostar-se al nostre català, però procurant descastellanitzar l'idioma, redreçar-lo i enriquir-lo. Elevant la llengua escrita per damunt dels parlars valencians actuals, recolzant-la en el valencià del segle xv i el d'aquelles contrades on avui es conserva més pur, es produiria un valencià que no fóra pas una llengua altra que la catalana nostra, sinó la modalitat valenciana de la llengua catalana, al costat de la nostra modalitat i de la modalitat mallorquina.

»Molts valencians creuen encara que l'obra d'unificació del català escrit suposa la supeditació de llur varietat idiomàtica al català de Catalunya. No, no es pretén de supeditar cap varietat a una altra: es tracta simplement que dintre cada una de les tres grans regions de llengua catalana, es realitzi una obra de depuració i de redreçament de la llengua.

»Eliminats, dintre cada varietat, els castellanismes de lèxic i de sintaxi, reintroduïdes en la llengua escrita les paraules i les construccions perdudes durant els segles de decadència literària, enriquida la llengua escrita pels mots i girs que ens ofereixen els diferents parlars actuals, bandejades les corrupteles que hi pullulen, evitades les grafies consagradores de províncies merament dialectals, les diferències que encara trobaríem entre la llengua de Catalunya, de València i de Mallorca, potser es reduirien a unes quantes divergències morfològiques. I ens trobaríem escrivint modalitats no pas molt diferents d'una sola llengua literària.»²⁴

«Taula» va llançar immediatament una convocatòria als escriptors valencians per tal d'aconseguir una unificació de criteris que posés fi a «l'anarquia ortogràfica de la llengua valenciana», proposant que les principals publicacions de la cultura valenciana (L'Estel, «Taula de Lletres Valencianes», «Butlletí de la Societat Castellonenca», Cultura Valenciana, Acció Valenciana) arribessin a un acord i redactessin unes normes ortogràfiques que servissin de pauta comuna.²⁵

«Taula» va contribuir decisivament a eixa feina de dignificació de la llengua que era l'objectiu primordial de la joventut intel·lectual valenciana. En paraules de Caballero i Muñoz: «l'escriptor valencià (...) ajunta al seu ideal artístic l'ideal de dignificació de nostra llengua que informa tota la Poesia Valenciana d'ara».²⁶ El catalanisme literari de la minoria intel·lectual era, doncs, coherent en relació amb els seus propòsits.

«Taula de Lletres Valencianes» i la introducció de la polèmica sobre l'avantguardisme en la literatura valenciana

No entendríem res de la significació de «Taula» com a revulsiu de l'ambient literari valencià si no valoràvem la polèmica sobre l'avantguardisme provocada

24. Martí MARTELL (pseudònim de Miquel DURAN DE VALÈNCIA), *Lo que diu Pompeu Fabra del seu viatge a València*, «Taula», núm. 33 (juny 1930), p. 9.

25. *Als escriptors valencians i a les publicacions valencianes*, «Taula», núm. 34 (jul. 1930), p. 3.

26. F. CABALLERO I MUÑOZ, *Catalanisme literari*, «Taula», núm. 11 (ag. 1928), p. 14.

per la publicació, l'any 1929, de *Vermell en to major* de Carles Salvador. De fet, «Taula» va ser la plataforma d'expressió de la polèmica i on va ser reproduït amb intenció de promoure-la el manifest avantguardista de «L'Amic de les Arts».²⁷ L'objectiu d'Enric Navarro i Borràs, primer director de la revista i responsable de la publicació del document, era contribuir a la ruptura amb la tradició literària llorentina i jocfloralesca, «trençar la tradició de la barraqueta, llauradora bledana, l'horta flairosa, etc. Crear-se cadascú la seua personalitat, i sobretot, fer un cos de lectors avesat a tots els ritmes i tendències ja que, com tots sabem, resten incondicionals de la nostra literatura, precisament, eixos amants de la tradició que abans he dit».²⁸ La complexitat de la situació socio-literària era evident: no solament no existia un públic lector, sinó que calia liquidar la figura de l'incondicional perquè dificultava el procés del redreçament.

La ruptura amb la tradició vigent va ser la principal aportació de l'avantguardisme a la literatura valenciana. És clar que parlar de literatura valenciana vol dir, amb propietat, parlar de poesia. Enric Navarro i Borràs ho accentuava: «parlem sols de poesia perquè és l'expressió literària de València».²⁹ En aquest sentit, avantguardisme vol dir *Vermell en to major*. L'expressió avantguardista de Carles Salvador suposava la incorporació, amb retard, de la literatura valenciana a l'avantguarda europea contemporània i, en específic, a l'avantguarda del Principat. En qualsevol cas, es tractava d'un desafiament obert als tòpics i localismes mistificadors de la literatura valenciana tradicional, es pretenia de fer en la pràctica taula rasa, de debò, de la poètica llorentina i de preparar la pista per al futur llançament de la nostra poesia. Si entre nosaltres predominaven les poètiques sobre els poemes, el llibre de Salvador contribuïa a reduir distàncies. L'avantguardisme volia desinfectar l'estancament de la nostra poesia i els seus efectes eren, doncs, higiènics. La renovació del llenguatge literari resultava obstaculitzada per la inèrcia o la mediocritat ambientals, per la rutina de la nostra poesia:

27. «Taula», núm. 7 (abr. 1928), p. 15. Una correcta interpretació del sentit «modernitzador» de l'avantguardisme en la literatura valenciana i de la voluntat de «Taula» de construir un ambient cultural «total», el descriu Ricard BLASCO en una lletra recent: «Amb "Taula de Lletres Valencianes" (1927-1930) entrava en lliça una nova generació. Els homes que la feren no volien trencar amb les generacions anteriors, bé que tampoc acceptar-les sense crítica. Llur conexió amb un Ernest Martínez Ferrando, per exemple, suposava una continuïtat; cal tindre present que l'obra d'aquest novellista significava una voluntat de modernització parella a la mantinguda pels homes de "Taula". La publicació del "Manifest groc" i la polèmica ulterior en són reveladores: la modernització s'hi empenyia a les darreres conseqüències. D'altra banda, hom veu a "Taula" que els qui la feien, salvant criteris diferents i també oposats estèticament, pretenien construir un ambient cultural "total". És això, sense dubtes, allò que els distingeix de les generacions precedents. Per a ells, el conreu de la literatura vernacle no podia estar limitat al "color local" ni tampoc cenyir-lo a reduccions temàtiques; ni menys podia ésser una curiositat sense encadenament amb la resta de les manifestacions intel·lectuals. La cultura vernacle era per ells un tot. Això es veu clar repassant els índexs. Hi ha una voluntat integradora dels diversos aspectes culturals sota una comuna denominació, que és la identitat valenciana.» La lletra de Ricard BLASCO, datada a Madrid el gener de 1977, apareixerà reproduïda en un llibre sobre el «II Congreso Internacional de Escritores Antifascistas», que l'editorial Laia ha de publicar molt aviat.

28. Enric NAVARRO I BORRÀS, *El manifest dels de «L'Amic de les Arts», encara, «Taula», núm. 8 (maig 1928), p. 11.*

29. Vegeu la nota anterior.

«Els versos braus de Salvador
com la llebre li fuig al caçador
salten de la rutina.»³⁰

Per això era necessari l'avantguardisme: «aquest és un llibre bell. I necessari. Dos vegades bell (...). Ja el valencià pot cantar en politonal rapsòdia moderna».³¹ Amb les incorporacions de Thous i Navarro i Borràs l'edició de *Vermell en to major* era un autèntic manifest avantgardista dins el panorama de la poesia valenciana. Llançat el desafiament, no va trigar a iniciar-se una polèmica de proporcions insòlites per al reduït ambient literari valencià, la qual, a més, va assolir graus de violència i acritud que ningú no hauria gosat imaginar. El debat sobre la problemàtica literària valenciana, acarnissat com era, no era sinó un símptoma d'una vitalitat creixent.

*La polèmica sobre l'avantguardisme a la literatura valenciana:
de Vermell en to major (1929) a La poesia valenciana en 1930.
Antologia (1930)*

Els populistes. Les crítiques a *Vermell en to major* qüestionen la problemàtica de fons del sentit de l'avantguardisme dintre de la literatura valenciana. Miquel Duran de València, el més acèrrim detractor de l'avantguardisme, adueix el seu desfasament en relació amb les literatures europees i en ressalta el caràcter anòmal del *status* sociològic, «perquè no devem oblidar que València en l'aspecte de les lletres valencianes no és un poble normalment constituït».³² L'oposició de Duran es resumeix en un triple front de lluita:

«hi ha que combatre com nociu per a la salut de les nostres lletres
l'antiquat futurisme maquinista del fascista Marinetti, huí acadèmic
gràcies al fascisme,
la indesitjable "Gaceta Literaria"
i els sis o huit superrealistes catalans.»³³

El «Pamflet» de Miquel Duran de València, pròleg a la segona edició de les *Cançons valencianes*, adquireix un caràcter resolt de contramanifest en relació amb l'avantguardisme. L'actitud negativa de M. Duran no permetia cap equívoc; l'avantguardisme era al seu entendre «la negació de l'esperit autòcton i del sentit comú. És una cosa incoherent, ridícula, divertida, moltes vegades repugnant o ximple només. Pateix de confusió i de bilingüisme. És una calum-

30. *Opinió de Navarro i Borràs*, dins C. SALVADOR, *Vermell en to major* (Castelló 1929), p. 79.

31. *Avis de Thous i Llorens*, dins *op. cit.*, p. 6.

32. *Les tendències de la literatura valenciana*, «Taula», núm. 23 (ag. 1929), p. 1.

33. Vegeu la nota anterior. Sobre els «sis o huit superrealistes catalans» és bo de consultar l'article de Joaquim MOLAS, *El surrealisme a Catalunya. Notes per a la seva història (1924-1934)*, a *Actes del III Colloqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* (Cambridge 1976), ps. 283-299. Sobre el surrealisme valencià es pot llegir l'article de Rafael VENTURA-MELIÀ, *¿El surrealisme va clavar una pica a València?*, «Las Provincias» (20-X-1974).

nia i un insult a la nostra llengua».³⁴ Miquel Duran era partidari del «populisme», el moviment literari que havia iniciat André Thérive, crític literari de «Le Temps de Paris» l'agost de 1927. «La descripció del poble», puntal de l'actitud populista, era, per a M. Duran «una convicció i una necessitat» de la literatura valenciana: «El populisme vol reaccionar contra el irrealisme i l'inconscient provinent de Freud, contra el refinament psicològic, la sexualitat, la evasió en el fantàstic i proclama la descripció del poble.»³⁵

F. Caballero i Muñoz, reconeixent la intenció de ruptura de l'avantguardisme amb la tradició llorentina, invalida «les rebeldies iconoclastes dels "nous"» i reitera el recel generalitzat dels seus detractors que no esdevingués el vehicle d'expressió dels arribistes o esnobs que «sols tracten d'encobrir la seva buidor amb l'etiqueta de moda». Caballero defensa, per contra, la necessitat de recuperar les «essències eternes» de la literatura valenciana. Per tant, sanciona: «Deduïm d'açò que precedeix, que a les lletres valencianes, ara per ara, no li calen —per dissort!— tentatives avantguardistes. Necessita de les sòlides columnes ans que dels arabescos exornatius.»³⁶

No cal dir que eixes «sòlides columnes» són les «essències eternes», la recerca de les quals havia de constituir l'objectiu del populisme valencià.

També Eduard Martínez Ferrando es mostrava contrari a l'avantguardisme tot adduint el seu caràcter reaccionari en política. L'ombra del futurisme italià i les vinculacions de Marinetti amb el feixisme mussolinià pesaven poderosament en aquestes valoracions. «Taula» resumia la seua actitud d'aquesta manera: «Eduard Martínez Ferrando s'ha encoleritzat contra les filtracions van-guardistes en les nostres lletres, per liberalisme i valenciania.»³⁷ Tal radicalització causaria, com a conseqüència, que la polèmica aconseguís unes dimensions desproporcionades. Les acusacions contra Carles Salvador en el terreny polític eren absolutament injustes i la història no trigaria gaire a demostrar-ho.

També Enric Duran i Tortajada va insistir a remarcar que l'avantguardisme era reaccionari en política, «un equivocat cosmopolitisme: marinettisme retardat i ridícul», i escrivia en termes prou clars el seu judici advers: «No comprenc als poetes valencians cantant als gratacels i als cocktails —artificis absurds—, i crec funesta eixa tendència.»³⁸

34. Miquel DURAN DE VALÈNCIA, *Pamflet*, «Taula», 26 (des. 1929), p. 3. Miquel DURAN acabava el seu *Pamflet* de la manera següent:

«I ara, uns crits, que no han d'ésser sols els avantguardistes a cridar.

A baix:

el ciment armat, els anuncis lluminosos, el suro, les clavegueres i llur contingut, com elements de poesia!

Visca:

Poblet i Santes Creus i la llum del sol i el cor dels homes i la grandesa del mar!

A fora:

el bigot de Menjou i les patilles de Dalí.

Visca:

les barbes de Russinyol i el bigot de Charlot!

A baix:

l'anti-art, el fonògraf, el jazz i el *cock-tail*!

Visca:

el nostre poble, la política, la cançó popular i el vi de la terra!» (ps. 3-4).

35. Miquel DURAN DE VALÈNCIA, *Declaració*, dins *La poesia valenciana en 1930. Antologia* (València 1930), p. 39.

36. F. CABALLERO I MUÑOZ, *Interrogacions*, «Taula», núm. 21 (juny 1929), p. 4.

37. *Les tendències de la nostra literatura*, «Taula», núm. 24 (set. 1929), p. 14.

38. ENRIC DURAN I TORTAJADA, *Poètica*, dins *La poesia valenciana en 1930. Antologia*, p. 53. Textos que completen la bibliografia «populista» implicada en la polèmica i que

Els avantguardistes. L'actitud dels avantguardistes valencians la fixava amb precisió Carles Salvador en diversos articles de «Taula». Podríem resumir la seua actitud en estos termes:

a) els avantguardistes negaven el caràcter pretesament reaccionari de la seua poètica: «Si el futurisme de Marinetti era un pas per al feixisme, l'avantguardisme valencià és un pas per al liberalisme. Deixeu que totes les cordes de la lira puguen ésser percutides i escoltareu les noves tonades liberals. Liberalisme = individualisme = democràcia = antifeixisme.»³⁹

Aquesta negació l'acompanyava una afirmació explícita de «compromís» de l'escriptor avantguardista valencià, la qual també comprenia una concepció de la literatura com a mitjà i no com a fi. Al marge d'una concepció tan discutible com necessària històricament, les connotacions polítiques eren innegables. Segons Carles Salvador «escrivim valencià per política i som sabedors de les responsabilitats que tenim com a ciutadans. La literatura, per a nosaltres, és un mitjà, no una fi (...). El mot "avantguarda" té algunes significacions extraliteràries que no cal [sic] oblidar».⁴⁰ El mateix Salvador ja avançava el caràcter precursor de l'avantguardisme valencià quan en subratllava el caràcter políticament progressiu: «Som avantguardistes perquè tenim necessitat, imponderable i inexplicable, d'avançar-nos a alguna cosa que pressentim justa i inevitable. Té la mateixa significació, encara que la nostra veu és dèbil i tota altra, que la literatura russa de la pre-guerra. És una flama que crema l'esperit sense destruir-lo i que raja en forma de poemes vermells de passió, de qualsevol passió.»⁴¹

b) Carles Salvador constata, per no deixar marge a l'equívoc ni a l'ambigüitat, que la font de l'avantguardisme valencià és la literatura catalana: «La nostra república de les lletres i d'ideals té una presidència: Salvat Papasseit (...). Rebutgem l'avís que la nostra terra no és en saó per a rebre l'avantguardisme literari. La nostra terra no és solament València. La terra que té saó per a produir "Els Nostres Clàssics" i la "Fundació Bernat Metge" pot produir i produeix poetes valencians. Denunciem els escriptors dialectalistes i subdialectalistes per llur incapacitat mental i cordial. Rebutgem l'acusació que estem influïts per Marinetti i "La Gaceta Literaria". El nostre meridià literari és Barcelona...»⁴²

---

donen una idea del volum i ressonància aconseguits pel debat, són: Miquel DURAN, *Futurismo, maquinismo, vanguardismo*, «Las Provincias» (12-VII-1929), i *¡Cuidado con el vanguardismo!*, «Las Provincias» (20-VII-1929); Eduard MARTÍNEZ FERRANDO, *La macanada vanguardista*, I, II i III, «La Voz Valenciana» (12, 15 i 19-VIII-1929); *idem*, *Un misecantano se proclama genio*, I i II, «La Voz Valenciana» (23 i 24-VIII-1929); *idem*, *Una aclaración todavía*, «La Voz Valenciana» (26-VIII-1929); *idem*, *La crítica entre nosotros*, «La Voz Valenciana» (IX-1929?); *idem*, *La verdadera vanguardia y la falsa* «La Voz Valenciana» (16-IX-1929?); *idem*, *Los renacimientos populares y los ideales de vanguardia*, «La Voz Valenciana» (26-IX-1929?); *idem*, *El siglo XIX y los casi 29 años del XX*, I i II «La Voz Valenciana» (X-1929?); *idem*, *La actual ráfaga de renovación*, «La Voz Valenciana» (9-XI-1929?); F. CABALLERO I MUÑOZ, *El vanguardismo, la poesía valenciana y un libro de Bayarri*, «Las Provincias» (VIII?-1929). No he pogut comprovar les referències d'aquests articles, que corresponen a l'arxiu personal de Carles Salvador.

39. Carles SALVADOR, *Significació del vanguardisme*, «Taula», núm. 24 (set. 1929), p. 8; reproduït a Carles SALVADOR, *4 elogis i 4 cues* (València 1973), p. 34. Cal no oblidar el caire revolucionari del futurisme de Maiakovski.

40. Carles SALVADOR, *Colps d'escut i de sageta*, «Taula», núm. 23 (ag. 1929), p. 6; reproduït a *4 elogis i 4 cues*, p. 34.

41. C. SALVADOR, *Significació del vanguardisme*, *op. cit.*, p. 36.

42. C. SALVADOR, *Colps d'escut i de sageta*, *op. cit.*, p. 34.

c) l'acusació d'elitisme i vocació minoritària com a trets de l'avantguardisme no s'ajusten, segons que sembla, a la realitat de la literatura valenciana. Si hem caracteritzat l'esforç de la intel·lectualitat com a estructuralment minoritari, «anti-popular» i «anti-populista», les paraules de Carles Salvador s'adeien amb la situació social valenciana, la qual les carregava de raó per més que la realitat que reflectien no fos estimulants des de cap punt de vista: «Rebutgem l'acusació que fem obra impopular. Poble és un conjunt de ciutadans. L'aristocràcia de l'esperit, de la cultura és poble. Ella més que ningú té set de literatura.»⁴³

d) «Colps d'escut i de sageta» és un autèntic plec de descàrrec contra els detractors de l'avantguardisme. Carles Salvador discrepava de l'atribució d'un caràcter anacrònic per part dels seus adversaris: «L'avantguardisme no podia nàixer abans d'ara a València. És producte, natural, del temps. Denunciem com antiquats els copiadors de Llorente, d'Escalante, d'Antoni de Cidon i de "La Traca".»⁴⁴

Les canyes es convertien en llances en contra dels populistes, perquè aquests, paradoxalment, eren els «copiadors de Llorente». Si la feina principal de la poesia valenciana residia en la ruptura amb la tradició llorentina, la veritat és que els avantguardistes dinamitaven els ponts mentre que populistes i «paisatgistes sentimentals» els prolongaven. La feina de «desnormalització» es realitzava a través de l'exigència constructiva de l'avantguardisme, que es considerava destructor de la tradició i, alhora, precursor de la nova poesia, la qual esdevindria l'expressió de la societat futura: «Desnormalitzem la poesia existent; foragitem el tòpic del benestar poètic, de la belletat poètica; ens evadim del paternalisme floral; acusem els poetoides per panxacontents i renovem, construïm al temps d'enderrocar. Preparem, liberalment, l'adveniment d'una poesia nova per al dia d'una vida nova.»⁴⁵

En definitiva, la lucidesa dels avantguardistes, coincidint en la necessitat de la ruptura, els impulsava a una destrucció constructiva dels residus de la tradició vigent, alhora que es configurava l'exigència d'assaltar el poder de l'àmbit literari: «Sabem el valencià en renaixença i procurem una absoluta esplendor, més radiant, encara, que la dels clàssics. Denunciem, per tant, com assassins del valencià, la persistència del floralisme —no els Jocs Florals— (sense paradoxa), els setmanaris infrapopulars, molta part del teatre actual, el llibre de *Poesies* d'Estanislaú Alberola, el de *Brots de la terra* de Gayano Lluch i la literatura que en llengua estranya fan els literats valencians (...). Hem acusat el floralisme i no els Jocs Florals. El vas va ésser fet per a provocar el renaixement literari i féu un gran bé. L'aigua clara que contenia es féu putrefacta i produí el floralisme, escola estètica indesitjable. Podem regenerar els Jocs Florals, i per a aconseguir-ho assaltarem, si és menester, els cadirals.»⁴⁶

43. C. SALVADOR, *op. cit.*

44. C. SALVADOR, *op. cit.*, p. 35. Per més ironia, Carles Salvador situava històricament l'inici de l'avantguardisme valencià en l'*Himne en llaor de la Pàtria Futura*, del seu «enemic» populista Miquel Duran de València, qui en 1910 «trencava les formes academicistes en una viril protesta esfereïdora, més contra un estat de coses inadmissible que contra les clàssiques formes de l'art poètica».

45. C. SALVADOR, *Significació del vanguardisme*, *op. cit.*, p. 36.

46. C. SALVADOR, *Colps d'escut i de sageta*, *op. cit.*, ps. 34-35. A fi de completar la imatge avantguardista de Carles Salvador és de consulta obligatòria el seu article *El jazz, el maquinisme i la poesia pura*, «Taula», núm. 11 (ag. 1928), ps. 9-10 i núm. 12 (set. 1928), ps. 11-12. Apareix reproduït a *4 elogis i 4 cues*, ps. 30-32. Un curiós exercici avantguardista de Carles SALVADOR és *Amb el títol que vullgau* (Assaig de teatre valencià d'avantguarda), «Taula», núm. 26 (nov. 1929), ps. 6-9.

Els temors d'esnobisme eren incerts i s'imposava el sentit higiènic i universalista de l'actitud avantguardista. Thous, que no es considerava absolutament avantguardista, en ressaltava el profit: «El fugir dels floralismes i escabuçar-nos —uns quants— en la piscina higiènica d'aquesta independència poètica, ha fet que s'acostaren a nosaltres jòvens de vàlua de tots els camps artístics i que nostra veu prenguera una volada ampla amb un caràcter universal que mai s'havia assolit.»⁴⁷

En termes molt pròxims Almela i Vives subratllava la fecunditat avantguardista pel que tenia d'antídoto contra el localisme i el provincianisme: «Carles Salvador bé per un íntim convenciment, bé per un propòsit de tàctica, ha incorporat a la llengua valenciana les formes i les expressions d'allò que en altres llengües s'anomena nova literatura.»⁴⁸

L'enfrontament entre les poètiques avantguardistes i les populistes es va reflectir amb nitidesa a *La poesia valenciana en 1930. Antologia*, publicada per l'editorial L'Estel, plataforma editorial del llibre valencià, creada el mes d'octubre de 1928 des de la revista «Taula». El llibre no afegia res de nou a les polèmiques que la revista ja havia analitzat, però es constituïa en testimoni de l'escissió entre populistes i avantguardistes al llarg de 1929 i 1930, la qual es remuntaria ben de pressa davant la imminència republicana. Allò que l'antologia palesava sense cap dissimulació era la feblesa creadora de la poesia valenciana, el cansament a causa d'una polèmica tan acarnissada i llarga però sense cap realització poètica de prou talla. Més poètica que no poemes, com Almela i Vives insinuava de manera força transparent: «De totes maneres, és més fàcil —ai!— teoritzar que fer versos.»⁴⁹

No m'estendré en l'examen de les poètiques de 1930 perquè coincideixen substancialment amb les actituds mantingudes pels seus autors en els debats consignats a les pàgines de «Taula». Així, els populistes defensaven amb una insistència coratjosa els seus punts de vista sobre l'avantguardisme:

«Cal retornar al passat, a la nostra Renaixença, no per retrocedir, sinó per a afermar-se i saltar, per sobre d'aquests últims anys i d'aquests avantguardismes lamentables, a un esdevenidor realment nou i nostre i alhora universal.

»A l'actual avantguardisme, estrany o estranger, antiliterari, antipolític, esplai de gent vanitosa i mancada de caràcter, que trafiqueja amb els mots: nou, postguerra, joventut, sensibilitat, puresa, esport, internacionalisme, maquinisme, antenes, raids i meridians, cal oposar i cal imposar:

»Poble, personalitat, intel·ligència, cultura, política, democràcia i llibertat.»⁵⁰

47. THOUS LLORENS, *Puntuacions*, «Taula», núm. 22 (jul. 1929), p. 6.

48. A[LMELA] I V[IVES], «Vermell en to major», *poemes*, per Carles Salvador, «Taula», núm. 22 (jul. 1929), p. 14.

49. *La poesia valenciana en 1930. Antologia* (València 1930), p. 7. Una anàlisi de les antologies de poesia valenciana es pot llegir a *Al llarg de quatre antologies poètiques*, pròleg d'Amadeu FABREGAT a la seua antologia *Carn fresca. Poesia valenciana jove* (València 1974), particularment, p. 11-17.

50. Miquel DURAN DE VALÈNCIA, «Declaració», dins *La poesia valenciana en 1930*, p. 40.

Caballero i Muñoz i Enric Duran i Tortajada, els quals Fuster inclou en allò que encertadament denomina «paisatgisme sentimental»,⁵¹ denominació al capdavant equivalent a la de populisme, es reafirmaven en les seues actituds. De tal manera que Caballero i Muñoz declarava: «La meua ambició artística seria cantar la nostra Terra —la mar, l'horta, l'ambient— amb paraula i emoció verge, descobrir el tresor incògnit, impollut, que va passar desapercebut a la mirada esvaïda de tants poetes, simples versadors d'anècdotes, com ha sofert la nostra ànima, el nostre paisatge...»⁵²

Per a Enric Duran i Tortajada, els seus versos eren «fills de l'emoció i del sentiment» i la seua oposició a l'avantguardisme l'expressava en termes prou violents: «No són, puix, això que alguns anomenen avantguardisme i que no és més que domini de la tècnica —lo que als meus versos sens dubte manca— i manca de sinceritat —lo que als meus versos sobra.»⁵³

Els avantguardistes també es definien amb una violència comparable. Carles Salvador ho feia en estos termes:

«Sóc un polític de l'idioma.

»Faig poesia avantguardista perquè en altres qüestions prou més interessants i importants que les literàries també en sóc, o almenys me sento, d'avantguarda. (...)

»No voldria mai deixar de fer poesia d'avantguarda i ciutadania cada vegada més liberal.»⁵⁴

Enric Navarro i Borràs, un avantguardista molt tímid, marcava ara distàncies de forma inequívoca («sense creure en això que han dit avantguardisme —avantguardista deuria ser el que fera lo que està per vindre o per conèixer, els demés som moderns, sencillament—»), i defensava un art rehumanitzat i la necessitat d'incorporar innovacions expressives al llenguatge literari valencià: «*Le rare est le bon*, ha dit el mestre. Clar està que no per rar, exclusivament. ¿Que això no té ànima valenciana? Efectivament si per ànima valenciana se entén la dels velluters. Però avui ja no en queden de velluters llevat dels literaris.»⁵⁵

L'actitud eclèctica de Thous i Llorens traduïa un cansament en relació amb la polèmica que ens ocupa. En la pràctica, l'acord de fons afavoria un compromís comú. Qui perdia amb el signe dels nous temps era l'art pur que defensava Artur Perucho; per a ell, la poesia era «un article de luxe, una bella cosa sense importància ni utilitat», puix que «el meu criteri sobre la poesia lírica, única

51. Joan FUSTER escriu amb precisió: «La poesia valenciana prolonga l'herència de Teodor Llorente en allò que aquesta, *desarqueologitzada*, significa de lleialtat a la terra, i en tant que la terra és carn i ànima, comarca i emoció (...) L'home valencià se sentirà sempre inclinat a una poesia d'*arrels*, domèstica, per afeció satisfeta a les glòries del paisatge, sobretot de les contrades centrals del país (...) El *paivalisme*, doncs, s'acobla a una exigència social autèntica, no diré que única, però sí la més forta que deixa veure la realitat valenciana. En una societat no gaire intel·lectualitzada com és la nostra, el paisatgisme sentimental s'alia amb els instints conservadors i els expressa tant com els estimula. I tot això, naturalment, a banda del major o menor interès literari que tinga», en la *Introducció* a l'*Antologia de la poesia valenciana*, ps. 55-58.

52. F. CABALLERO dins *La poesia valenciana en 1930. Antologia*, p. 29.

53. ENRIC DURAN I TORTAJADA dins *op. cit.*, p. 54.

54. CARLES SALVADOR dins *op. cit.*, ps. 103-104.

55. ENRIC NAVARRO I BORRÀS dins *op. cit.*, p. 76.

que m'interessa, és que ha d'ésser un art pur».⁵⁶ I val a dir que no era «puresa», precisament, allò que esperava a l'escriptor valencià dels anys trenta.

L'altre avantguardisme. Hauríem mutilat les actituds manifestades al llarg del debat si no mencionàvem l'actitud d'E. Ranch en defensa d'un «altre» avantguardisme, un avantguardisme que s'anirà acostant amb decisió cap a una actitud compromesa amb el nou romanticisme dels anys trenta, el qual té expressió artística en la literatura pacifista d'arreu del món, perquè, «¿com podria ésser una literatura deshumanitzada l'espill d'una època que ha vist una tremenda guerra i una importantíssima revolució?». D'aquí, que, enfront de l'avantguardisme deshumanitzat n'existeixi «un altre que considera la millor literatura de nostra època, la que reflexa el dramatisme, la inquietud i el daler d'un estat d'esperit naixcut de la guerra europea, de la revolució russa, de molts conflictes individuals que hi han per el món; un avantguardisme que comprèn les obres de Remarque, de Gladkoff, d'Unamuno... És l'únic —diu Luis Bello— que no conduïx a una via morta; és, pot ser, l'avantguardisme de molts dels meus amics, escriptors i llegidors de "Taula"; és, en tot cas, el meu avantguardisme».⁵⁷

La polèmica es podia donar per conlosa en assumir els escriptors avantguardistes una actitud compromesa. Carles Salvador ja havia advertit als seus detractors que «els avantguardistes valencians, homes abans que poetes, senten la literatura consubstancial amb la ciutadania».⁵⁸ Pel seu costat, Artur Perucho, l'avantguardista defensor d'un art «pur», manifestava la «impura» politització d'un art re-humanitzat, signe inexorable dels nous vents històrics: «Sóc partidari de la literatura pura, encara que admeto la que no ho sigui. Però, crec que el literat més pur del món, en quan acaba la feina i surt al carrer, deu sentir la ciutadania, deu fer política, deu apropiat-se les inquietuts del seu poble i de la seua hora, deu ésser home.»⁵⁹

Crec, amb Fuster, en valorar la significació de la polèmica, que «l'enrenou promogut era desproporcionat a la transcendència real de la qüestió» i que «la passió amb què es menava la controvèrsia féu que àdhuc es negàs l'eficàcia d'un sanejament interior que, indiscutiblement, era el mòbil primari dels avantguardistes de 1930 respecte al nostre ambient poètic».⁶⁰ Estimular la consciència estètica de l'escriptor valencià i el seu compromís polític, és l'objectiu pretès per la revista en impulsar la polèmica sobre l'avantguardisme: «Si "Taula" dedica l'espai necessari a discutir aquesta qüestió, no és per estar identificada

56. A. PERUCHO dins *op. cit.*, p. 95.

57. E. RANCH, *L'altre avantguardisme*, «Taula», núm. 27 (des. 1929), p. 5.

58. C. SALVADOR, *Significació del vanguardisme*, dins *4 elogis i 4 cues*, p. 8.

59. A. PERUCHO, *Literatura i política*, «Taula», núm. 30 (març 1930), p. 18.

60. JOAN FUSTER, *Introducció a l'Antologia de la poesia valenciana*, ps. 53-54. La generació que Fuster denomina «de 1930», és qualificada per Sanchis Guarner de «generació simbolista»: «(...) foren els poetes de "Taula" els qui realitzaren el trànsit del naturalisme, o de l'impressionisme sensualista, a un espiritualisme irracionalista. És per això que sembla escaient el nom de "simbolista" per a aquesta generació de poetes que considere iniciada el 1927, any de l'aparició de "Taula"» (M. SANCHIS GUARNER, *La Re-naiixença al País Valencià*, València 1968, p. 89; obra amb la limitació de base de ser, tal com adverteix el seu subtítol, un «estudi per generacions»). Per a Sanchis Guarner, la polèmica significa l'enfrontament entre «simbolistes» i «noucentistes»; Sanchis considera Miquel Duran i F. Caballero entre els «noucentistes solidaris» per tal de diferenciar-los dels «noucentistes modernistes» com Josep Maria Bayarri o Eduard López Charri. Sanchis addueix motius diversos a fi de justificar l'adhesió dels poetes valencians

amb les doctrines vanguardistes, sinó perquè cal que cadascú es planteje constantment el problema de la seua direcció en l'escriure.»⁶¹

En aquest sentit, cal reconèixer la fecunditat del debat, en la mesura en què la consciència política va ser assumida per la intel·lectualitat valenciana de manera clara. Les paraules de Carles Salvador poden testimoniar eixe estat polític que desbordava l'exercici literari i que era símptoma de la dècada:

«Fer una revista de lletres era en algun temps una clara demostració de tindre un partit pres davant l'acció governamental. Escriure en valencià, fer literatura valenciana, era, no obstant el parer d'algun escriptor incomprensiu, un gest polític.

»Però avui, fer una revista de lletres, és poc. Pot compartir la política. Deu fer-la, també, explícitament. La nostra revista "Taula" haurà de destinar algunes pàgines a la divulgació dels ideals valencianíssims que sentim els seus col·laboradors.

»Ens és grat publicar un poema, un assaig sobre literatura; però sobre el graciós joc de paraules i sobre l'enginyós raonament preferim exposar les nostres idees valencianistes.

»Abans que escriptors, prou abans que poetes som homes, som ciutadans.

»Per ésser ciutadans som propagandistes.»⁶²

Una eufòria moderada i un optimisme prudent eren els trets comuns dels intel·lectuals valencians que veien condicions favorables el 1930 per a l'expansió del procés de redreç de la cultura nacional valenciana. Adolf Pizcueta, segon director de «Taula», fixava en aquests termes els objectius immediats de la política cultural: «Les nostres lletres s'han de vore afavorides per l'extensió del valencianisme polític el qual els posarà davant —ja comença a notar-se— una massa nombrosa de públic i per consegüent un camp d'experimentació més dilatat. I cal aprofitar eixe bon moment per a la literatura valenciana, consolidant les publicacions ja creades i portant a la pràctica altres projectes necessaris per al floreixement de les nostres lletres.»⁶³

La revista va afavorir diverses empreses culturals que provaven de compondre la infraestructura cultural que el desenvolupament del procés de redreç exigia, com, per exemple, l'editorial L'Estel.⁶⁴ Amb posterioritat, i sense consència de l'existència de vincles explícits amb «Taula», Acció Cultural Valen-

---

a l'avantguardisme: 1) inconformisme polític-social, com en Thous i Llorens i Artur Peruchó (la caracterització del qual caldria matisar amb la seua actitud de «puresa» artística); 2) oportunisme tàctic, com en Salvador i Navarro i Borràs; i 3) simple experiència de cultura, com en Almela i Vives.

61. *Les tendències de la nostra literatura*, «Taula», núm. 24 (set. 1929), p. 14.

62. C. SALVADOR, *Asteriscos polítics*, «Taula», núm. 30 (març 1930), p. 7.

63. A. PIZCUETA, *El moment de les nostres lletres*, «Taula», núm. 33 (juny 1930), p. 7.

64. A partir de 1928 l'editorial L'Estel va anar publicant llibres de cultura valenciana en tres sèries distintes. El catàleg de l'editorial durant el període del redreçament és aquest:

1. *Sèrie literària*

1. F. ALMELA I VIVES, *L'espill a trossos* (1928).

2. Juli JUST GIMENO, *Blasco Ibáñez i València* (1929).

3. Joan de RESA, *Vocabulari valencià-castellà*, pròleg de S. Guinot.

4. Eduard LÓPEZ CHAVARRI, *Proses de viatge*.

5. Artur PERUCHO, *Icar o la impotència* (1929).

ciana, la col·lecció de novella popular «Nostra Novella», Proa i el seu butlletí «Timó», publicacions com «El Camí», «Avant», «Acció Valenciana» (òrgan d'expressió d'Acció Cultural Valenciana), varen ser algunes de les iniciatives del valencianisme cultural durant el període 1930-1936.

Valencianisme polític i infraestructura cultural (1930-1936)

La lluita per la difícil «normalització» cultural (1930-1934). És obvi que l'evolució del valencianisme polític «corre per cotes paral·leles a les de la literatura en el període 1931-1936 i és obra d'intel·lectuals, en gran part», com escriu Ricard Blasco.⁶⁵ Els intel·lectuals formats a l'entorn de «Taula de Lletres Valencianes», els que varen impulsar el procés polític i cultural del redreçament, s'abocaran ara a l'acció política de tendència republicana i, al mateix temps, intentaran reduir l'enorme dèficit en les infraestructures culturals valencianes. L'escriptor relega a un lloc secundari la creació literària per tal d'exercir una funció política com a intel·lectual amb la missió de dotar de coherència política el valencianisme cultural. En aquest context sociològic qui paga els plats trencats de les insuficiències d'infraestructura és la literatura de creació, la qual registra una minva considerable. En la pràctica s'imposa la concepció de la literatura com a «mitjà» per aconseguir un «fi» extraartístic. Quan Carles Salvador diu que «la literatura, per a nosaltres, és un mitjà, no una fi»,⁶⁶ subscriuen l'afirmació, de fet, la majoria dels escriptors valencians, els quals s'afanyen en l'objectiu primordial dels anys 1930-1936: «normalitzar» la situació de la cultura valenciana mitjançant el compromís col·lectiu de construir, com a minoria intel·lectual dirigent, la infraestructura de la nostra cultura nacional. L'acció política i les iniciatives per una política cultural valencianista ocupen els esforços d'eixa minoria durant aquells anys en què el nostre redreçament, en una segona fase del seu curs, treballava per aconseguir la difícil «normalització» de la nostra cultura.

La participació dels grups intel·lectuals en l'acció política valencianista durant la Segona República és molt rellevant. En rigor, la proclamació el 14 d'a-

-
6. *Contes per a infants (de la imaginació nòrdica)*, traduïts de l'anglès per Joaquim Reig.
  7. *La poesia valenciana en 1930. Antologia (1930)*.
  8. T. LLORENTE FALCO, *Mistral i Llorente (recull de notícies i impressions)*.
  2. «*Quaderns d'Orientació Valencianista*»
    1. JOAQUIM REIG, *Concepte doctrinal del valencianisme*.
    2. CARLES SALVADOR, *Vocabulari Ortogràfic Valencià*. Precedit d'una declaració i normes ortogràfiques.
    3. F. MATEU I LLOPIS, *El País Valencià*.
    4. M. SANCHIS GUARNER, *La llengua dels valencians (1933)*.
    5. CARLES SALVADOR, *Ortografia valenciana amb exercicis pràctics*.
    6. CARLES SALVADOR, *Morfologia valenciana amb exercicis pràctics*.
  3. *Sèrie Popular de Clàssics Valencians*
    1. *Poesies d'Ausiàs March*. Selecció, pròleg i notes d'Enric Navarro i Borràs.
    2. *Sermons de Sant Vicent Ferrer*. Selecció, pròleg, bibliografia i notes de Josep Sanchis Sivera.

65. Vegeu la nota 27.

66. Vegeu la nota 40.

bril de 1931 de la Segona República va obrir unes possibilitats esplèndides a les diferents cultures nacionals de l'estat espanyol.⁶⁷

La polèmica política de més relleu durant aquells anys va ser la que mantingueren l'Agrupació Valencianista Republicana⁶⁸ i Joaquim Reig Rodríguez, la concepció de valencianisme totalitari del qual va inspirar l'actuació del Centre d'Actuació Valencianista.⁶⁹ Les dues principals forces polítiques defensaven concepcions antagòniques, derivades dels distints interessos econòmics i de classe que, respectivament, representaven. Reig Rodríguez, autor de *Concepte doctrinal del valencianisme* (1932), obra en la qual era palesa la influència del pensament de Prat de la Riba, Cambó i Estelrich,⁷⁰ escrivia: «El problema de la nacionalitat és un problema de cultura més que un problema polític.»⁷¹

Per a Enric Navarro i Borràs, membre de l'AVR, la defensa d'un «valencianisme totalitari», que en el terreny polític es traduïa en un ultranacionalisme de signe reaccionari, no podia dissimular les seues vinculacions de classe. Navarro i Borràs alludia explícitament a aquells qui «emparant-se en una lírica exaltació valencianista (...) oculten una taimada defensa d'interessos capitalistes de classe, prenent que el valencianisme, huí, vol dir cultura solament, amb lo que pretenen anar estructurant els fonaments d'una política reaccionària».⁷²

67. Ricard BLASCO, *14 de abril en el País Valenciano*, «Dos y dos», núms. 37-38 (6 i 13-iv-1977), ps. 23-26 i 19-21, respectivament. Ricard Blasco recull el document del 28 de març de 1931 en el qual l'Agrupació Valencianista Republicana defineix la seua posició davant les eleccions, així com diversos textos del setmanari «Avant», anteriors i posteriors al 14 d'abril de 1931. Un dels escassos treballs sobre el tema que ens ocupa és l'article, confús i imprecís, d'Artur COLORADO CASTELLARY, *Artistes i intel·lectuals valencians en la República (Revistes culturals i activitat editorial a la València republicana)*, «Arguments» núm. 3 (1977), ps. 105-120.

68. L'Agrupació Valencianista Republicana va constituir-se el 24 d'abril de 1930; el director d'«Avant», el seu òrgan d'expressió, va ser Adolf PIZCUETA, segon director de «Taula». El primer número de la revista va aparèixer el 13 de setembre de 1930. La concepció federal de l'estat, la convicció que només un estat democràtic podia resoldre el problema de les nacionalitats a través d'Estatuts d'Autonomia, evidenciaven el caràcter de l'A.V.R., que la mateixa organització resumia en aquests termes: «Nacionalisme valencià, liberalisme, democràcia, República», citat per Alfons CUCÓ, *El valencianisme polític, 1874-1936* (València 1971), p. 240. Després de les eleccions de 1931, l'A.V.R. va estar representada en l'Ajuntament de València per Francesc Soto Mas i Enric Duran i Tortajada, el qual, temps a venir, se'n separaria. L'A.V.R. va ser el motor de la Conjunció de Partits pro-Estatut Valencià, convocant el 3 d'octubre de 1932 a una reunió de partits polítics on s'iniciara la discussió. Excepte el blasquista P.U.R.A., la Derecha Regional Valenciana i el Partido Republicano Conservador, la resta de les forces polítiques va impulsar l'Estatut. En 1935, l'A.V.R. acabaria integrant-se en el Partit Valencianista d'Esquerra.

69. El Centre d'Actuació Valencianista, fundat en agost de 1931, pretenia de ser un bloc «apolític» orientat a potenciar la problemàtica nacionalista des d'una òptica exclusivament cultural. El C.A.V. organitzava una «Setmana Cultural Valenciana» amb una periodicitat anual. Joaquim Reig Rodríguez va reestructurar en gener de 1933 el C.A.V. i va passar a ser-ne el president. Després de la derrota de les tesis «totalitàries» de Reig, Francesc Bosch Morata orientaria en 1935 el C.A.V. vers una política d'esquerra que el faria entrar en contacte amb l'A.V.R. per tal de formar el Partit Valencianista d'Esquerra. No oblidem que, mentre Enric Bastit, candidat de l'A.V.R. en les eleccions del 9 de novembre de 1933, fracassava en les urnes, Joaquim Reig Rodríguez obtenia una acta de diputat per Barcelona com a candidat de la Lliga. Pel seu costat, el banquer Ignasi Villalonga va ser governador general de Catalunya després de la supressió del govern autònom com a conseqüència dels fets revolucionaris del 6 d'octubre de 1934.

70. A. Cucó, *op. cit.*, p. 228.

71. A. Cucó, *op. cit.*, p. 227. Sobre el «valencianisme totalitari» de Reig *vid. op. cit.*, ps. 227-229.

72. A. Cucó, *op. cit.*, p. 235. L'article de Navarro i Borràs va ser publicat a «El

Allò que interessa sobretot és de ressaltar la lucidesa dels intel·lectuals de l'AVR, la seua coherència en vincular cultura i política en tant que elements inseparables de la seua concepció de la nacionalitat. A la vigília de l'octubre de 1934, l'AVR insistia en este plantejament: «No és hora d'especulacions intel·lectuals més o menys sinceres (...). No és hora del càntic i és l'hora del crit. No és hora del posat i el càlcul, sinó del gest viril i el fet impugnador. I emboscar-se en l'art i en la cultura, és mancar al deure de patriotes, si, a més de la vocació i la tàctica cultural, que a tots ens adalera, no s'aferma en cada hora una actitud de persistència en la rebellia política.»⁷³

El fracàs del «valencianisme totalitari» de Reig significaria la vinculació pràctica del nacionalisme valencià amb el futur polític dels partits republicans d'esquerra, i això determinaria la dràstica ruptura del procés de recuperació cultural al País Valencià escaiguda el 1939.

En el terreny de la «normalització» pedagògica cal que consignem la fundació el 8 de març de 1930 de l'Acció Cultural Valenciana, organització cultural catalanista,⁷⁴ composta per intel·lectuals, pedagogs i professors universitaris d'un radicalisme nacionalista remarcable. Sanchis Guarner, un dels seus components, constata que «preteníem de continuar la brillant tradició dels erudits valencians, però emmarcada dins la Universitat i expressada sistemàticament en llengua autòctona».⁷⁵ La revista «Taula» caracteritzava la redacció d'«Acció Valenciana», butlletí quinzenal de l'ACV, com a «valencianista intransigent i nacionalista integral en quant considera València com una regió que integra una mateixa comunitat nacional on es troben per un igual València, Catalunya i Balears, autònomes dins una idèntica comunitat històrica, però sentint-se compatriotes en quant parlen una variant de la mateixa llengua».⁷⁶ Pel seu costat, Emili Gómez Nadal matisava, en una nota de presentació de l'ACV, «el caire totalitador de la nostra empresa», explicitant-ne els propòsits «pedagògics»:

«Nosaltres hem cregut que teníem una activitat pròpia i prèvia a tota definició política i que no és altra que la d'una sostinguda i ardida campanya en favor de l'expansió i millor coneiximent de la nostra llengua, del nostre paisatge, de les nostres costums, història, art i literatura.»⁷⁷

En el desenvolupament d'aquesta «normalització pedagògica valenciana», l'Agrupació Valenciana Escolar, fundada l'octubre de 1932, va assumir un caràcter marcadament universitari i va organitzar la Universitat Popular Valencianista, on s'impartien cursos de Llengua i Literatura, Geografia i Història

---

Camí», núm. 54 (18-III-1933). «El Camí», la revista més important del valencianisme polític de la Segona República, estava inspirada per Reig Rodríguez, encara que el seu caràcter eclèctic va fer possible que Adolf Pizcueta o Navarro i Borràs, entre d'altres, col·laborassen a la revista. «El Camí» va publicar 134 números, des del 5 de març de 1932 al 6 d'octubre de 1934, i va arribar a aconseguir, segons CUCÓ, la xifra de tres mil subscriptors. Cf. *El valencianisme polític*, ps. 223-224.

73. A. CUCÓ, *op. cit.*, p. 248.

74. «Si el teu valencianisme és encara anticatalanista, és que tens una idea migrada de ço que val València, i una gran confusió sobre les idees nacionalistes», a l'article *Escolta, valencià!*, «Acció Valenciana», núm. 24, (13-IV-1931), extret de CUCÓ, *El valencianisme polític*, p. 190.

75. SANCHIS GUARNER, *La Renaixença al País Valencià* (València 1968), p. 91.

76. *Visca València!*, «Taula», núm. 34 (jul. 1930), p. 12.

77. Emili GÓMEZ NADAL, *L'Acció Cultural Valenciana*, «Taula», núm. 30 (març 1930), p. 12. En el núm. 31 (abr. 1930), p. 9, trobem reproduïda una circular de l'ACV.

del País Valencià, disciplines que havien estat incorporades als plans «oficials» d'estudi de la Universitat de València. Aquesta labor d'«extensió cultural», tan característica del moment, es veia acompanyada per una revisió crítica del règim universitari centralista, la qual cosa duria l'AVE a sol·licitar l'autonomia universitària.⁷⁸

En allò que concerneix a grups d'actuació específicament artística cal remarcar la constitució del nucli d'Acció d'Art, que agrupava intel·lectuals i artistes valencianistes provinents de l'Agrupació Valencianista Republicana. Adolf Pizcueta i Emili Gómez Nadal varen ser destacats components d'eixe grup escindit. El mateix Adolf Pizcueta n'explica així la gènesi: «Primerament un dibuixant-caricaturista —Nano—, creà la Sala Blava, inaugurada amb una important mostra d'obres de Gutiérrez Solana, que esdevingué un desastre. Tingué que intervindre el Jutjat, a petició de l'artista —el tipus més pintoresc que he conegut— per irregularitats en les quals no val la pena entrar.

»Acabada la Sala d'exposicions, àmplia i de molt caràcter, situada al carrer de la Redempció, 8 —un carrer solitari, estret, però malgrat tot molt cèntric—, allí es va establir al constituir-se l'Agrupació Valencianista Republicana. Quan aquesta passà al nou domicili del carrer de Barcelonina, un nucli nombrós d'artistes i literats, la majoria procedents d'aquell partit, continuaren amb el local, denominant-lo aleshores Acció d'Art.

»La inauguració en juny de 1933 consistí en una conferència d'Escrivà Cantos. Es feren un seguit de conferències i algun concert, exposicions individuals i col·lectives. Acció d'Art es convertí en un lloc de reunió i tertúlia diària d'artistes i escriptors, prou popular, caracteritzat per la seua marcada significació valencianista. ¿Quan s'acabà? Jo crec —no estic segur— que amb el «glorioso Movimiento».⁷⁹

78. A. Cucó, *El valencianisme polític*, p. 255. Sobre la negativa del Ministre d'Instrucció Pública a accedir a la sol·licitud d'extensió del decret de bilingüisme a les Illes i al País Valencià per no posseir entitats culturals solvents (la qual cosa no era sinó un senyal més de la necessitat de normalització), cf. A. Cucó, *El valencianisme polític*, p. 201, nota 39. En el camí d'aquesta difícil normalització pedagògica cal esmentar l'organització de les Setmanes Culturals Valencianistes, iniciades el 1932. Enric SOLER GODES, que va firmar cròniques de la II i III Setmana per a la revista catalana «Mirador», manifestava la realitat d'una empena nacionalista al País, puix que havia esclatat davant «l'astorament d'uns quants valencianets de traca i paella i el tremolor del *regionalismo bien entendido*, el morteret de la València —País Valencià— que desperta i demana pas lliure per al seu recobriment total» (*II Setmana Cultural Valenciana*, «Mirador», núm. 236, 10-VIII-1933, p. 3). Segons Soler Godes, cinc mil tres-cents vuitanta-quatre patriotes s'associaren als actes, fructificant un Associació de Mestres Valencians amb uns plantejaments estretament pedagògics i «messiànics», puix que per a la Associació, «essent el nostre problema de cultura i no de política, afirma que el recobriment total del País Valencià no depèn de la seva marxa política, sinó de com s'orienti el seu problema pedagògic».

79. Dec aquesta informació a la gentilesa d'Adolf Pizcueta, el qual m'ha tramès aquestes dades en una carta datada a València el 12 d'abril de 1977. No deixa de sorprendre l'oblit d'Acció d'Art a la *Gran Enciclopedia de la Región Valenciana* i a la *Gran enciclopedia catalana*. L'organització de la Primera Fira del Dibuix, una exposició de cartells soviètics, una exposició de l'Agrupació fotogràfica d'Igualada i diverses exposicions individuals foren les primeres activitats del grup d'Acció d'Art, esmenta F. ALMELA i VIVES, *La Sala Blava*, «Mirador», núm. 274 (3-V-1934), p. 7. Altrament, el mateix Adolf PIZCUETA, un dels més lúcids i actius protagonistes del nostre redreçament cultural, ha escrit aquest testimoniatge autobiogràfic que li agraeixo i que transcriu a continuació:

«La dictadura de Primo de Rivera va interrompre el moviment valencianista que en els anys 20 havia pres una forta volada per la incorporació d'elements de gran personalitat. Tanmateix el conreu de la nostra llengua i la literatura, a

Balaguer, Cuñat, Escrivà, els escultors Beltran i Boix, el ceramista Mateu, el pintor Urios i un llarg etcètera constitueixen alguns dels seus components destacats. Pel que sembla no existia un contacte excessiu entre la Unió de Escritores y Artistas Proletarios i Acció d'Art, amb l'excepció de contactes personals com els que va sostenir Emili Gómez Nadal. Acció d'Art s'integraria, junt amb la Unió de Escritores y Artistas Proletarios, en l'Aliança d'Intel·lectuals per a Defensa de la Cultura de València tot just començar la guerra civil.

---

les acaballes d'aquell règim, quan s'afluïxen les prohibicions, torna a manifestar-se de manera prou activa. A més de les Taules de Poesia que es celebren, a on els autors presenten, dins unes carpetes artístiques, les seues produccions, acompanyades de recitals, com a substitutiu del llibre, es crea la revista "Taula de Lletres Valencianes". El seu primer director fou E. Navarro Borràs, qui em demanà que el substituïra. Vaig acceptar. El meu paper, no gens fàcil, consistí en compaginar les distintes tendències, superar els personalismes, i, sobretot, mantindre la publicació.

»Crec que les seues pàgines reflecteixen les inquietuds de tota mena del moment. La nòmina dels Col·laboradors es va ampliar al màxim. Hi figuren noms prestigiosos —p. e. Ernest Martínez Ferrando— i altres que s'iniciaren aleshores, guanyats per a les nostres lletres. Sense "Taula" el panorama literari en llengua pròpia hauria quedat empobrit. I en la llengua oficial, podem afirmar que no hi havia res, absolutament res. Cal dir que la Societat Castellonenca de Cultura hauria restat com l'única manifestació culta al nostre País.

»A "Taula" es degué la implantació de les normes ortogràfiques anomenades de Castelló, amb les quals s'acabà la vergonyosa anarquia ortogràfica existent, es dignificaren fins i tot els escrits populars i s'aconseguí, salvant tots els prejudicis, l'acostament a les normes fabrístes, tal com ho exigeix la unitat de la llengua. És cert que tot això està hui superat, però aleshores representà un guany considerable, abastat per l'ajuda de Gaietà Huguet, de la S. Castellonenca, abans esmentada, i del seu soci Lluís Revest. Cal dir que el P. Fullana, a qui recorde haver visitat, no tingué cap inconvenient en signar-les. Amb eixes normes es començaren, acabada la guerra, els curssets ortogràfics organitzats a Lo Rat Penat, únic marc possible, dirigits per Carles Salvador.

»De "Taula" va sortir la col·lecció L'Estel, que també vaig dirigir, editora de llibres importants en la seua època, com *La llengua dels valencians*, de M. Sançis Guarnier.

»En agost de 1930 es féu càrrec de "Taula", F. Almela Vives. Jo em dediqué a tasques polítiques (constituïció de l'Agrupació Valencianista Republicana i publicació del seu òrgan "Avant") fins que el cansanci i la discrepància amb els personalismes imperants, determinaren la meua retirada. Amb altres companys constituïrem aleshores Acció d'Art, entitat cultural i artística valencianista.

»El Partit Valencianista d'Esquerra fou una escisió de l'A.V.R. I l'Esquerra Valenciana altra escisió del blasquisme, llançada per Marco Miranda, Juli Just, Alfaro i altres. L'oportunisme els portà a donar aquest pas, iniciat en la llengua oficial.

»Proa es constituïu en abril de 1935, promoguda per persones destacades del moviment valencianista de distintes tendències: Gaietà Huguet, Navarro Borràs, Francesc Soto, Reig, Gómez Nadal i altres, per a dirigir i coordinar les activitats valencianistes en l'aspecte cultural i patriòtic. President: Nicolau Primitiu, Secretari, jo i membres, a més de les persones esmentades, Miquel Duran de València, Angelí Castanyer, Pasqual Asins, Carles Salvador i Thous Llorens. Publicà un butlletí, titulat "Timó", que s'interrompé per la guerra.

»Cal esmentar la "República de les Lletres", quaderns de literatura, art i política, dirigida per Miquel Duran, de tendència obertament catalanista i a on col·laborarem alguns elements de "Taula", Donderis i altres. Acabà en juny de 1936.

»Circumstàncies personals que no fan al cas, m'allunyaren gairebé de tota activitat durant la guerra civil.»

(Carta datada a València el 21 de febrer de 1977).

De cap manera no podríem oblidar la importància enorme de les col·leccions literàries populars que en aquells moments varen aprofitar la conjuntura per intentar guanyar un mercat per a la literatura valenciana. «Nostra Novella», «revista literària popular», va aparèixer el 17 de maig de 1930 amb una novel·leta de Maximilià Thous i Orts intitulada *La volta del rossinyol*. La secció de Literatura del Círcol de Belles Arts es responsabilitzava de la publicació, inicialment dirigida per Francesc Almela i Vives. El mateix director explicava els propòsits didàctics que pretenia de complir «Nostra Novella»: «La publicació ha eixit en el moment precís, aprofitant l'esclat de valenciania que tots podem advertir; aprofitant també la necessitat que el poble sent de dependre a llegir en la nostra llengua, este poble orfe de lectures que distrauen i ensenyen al mateix temps. Aspirem a que "Nostra Novella" siga una mena d'acadèmia popular que, de moment, suplixca la manca d'altres centres d'ensenyança més eficaços.»⁸⁰

L'ampliació del circuit de lectura va ser un objectiu de diverses col·leccions populars —«El conte valencià», «Nostre teatre», «Galeria de comèdies valencianes», l'esmentada «Nostra Novella»—, que s'anaren editant durant aquells anys. Els editors de la col·lecció evidenciaren així els seus propòsits didàctics i populars: «En l'ortografia de la revista es seguirà un criteri que partirà del principi de que, per desgràcia, el nostre poble no està acostumat a llegir en ortografia correcta, en ortografia valenciana. Així és que es faran les correccions necessàries per a que els lectors es vagen habituant a llegir en valencià cada volta més ben escrit. Per mig de tal procediment s'arribarà al cap d'uns anys a crear un nucli de llegidors de nostra llengua, en tota la seua puresa, que és una de les finalitats que guien als editors.»⁸¹

Però la realitat sociològica imposava una duresa enorme a aquests esforços de la minoria intel·lectual valencianista. Enric Duran i Tortajada, gerent de «Nostra Novella», formulava així els problemes econòmics de la col·lecció:

»No volem viure de l'amic, sinó eixamplar el nucli dels llegidors valencians fent noves conquestes per a la causa de la nostra llengua.

»¿...?

»No. El poble no respon com calguera.»⁸²

Això no obstant, aviat s'evidenciaria la maduresa política i literària del nostre redreçament cultural en publicar-se la revista «La República de les Lle-

80. *Una entrevista amb els homes de «Nostra Novella»*, «Taula», núm. 34 (jul. 1930), p. 1. Convindria de remarcar una particularitat de «Nostra Novella», la qual corroboraria la intenció dels editors de convertir-la en col·lecció de literatura popular del País Valencià: el fet que els tres primers números estiguessen escrits per un valencià (núm. 1, *La volta del rossinyol*, de M. THOUS I ORTS), un alacantí (núm. 2, *La terreta*, de R. ALTAMIRA) i un castellonenc (núm. 3, *De romeria*, de S. GUINOT). La intenció dels editors la proven les *Notes editorials* que precedeixen al núm. 4 de la col·lecció, *La tragicomèdia de Donya Cayetana*, de R. MARTI ORBERA. Sobre la novel·la valenciana pot consultar-se l'article de Josep IBORRA, *La novel·la al País Valencià*, «Arguments», núm. 3 (1977), ps. 63-103, i l'extens article sobre novel·la que Ricard BLASCO ha redactat per a la *Gran Enciclopèdia de la Regió Valenciana* (València 1973), vol. VIII, ps. 18-35, i en particular les ps. 32-33.

81. «Nostra Novella», «Taula», núm. 31 (abr. 1930), p. 11. La problemàtica de l'ortografia, suscitada des de les pàgines de «Taula», va ser resolta en una assemblea reunida a Castelló el 21 de desembre de 1932 per iniciativa d'«El Camí», en la qual va acordar-se l'adopció d'unes normes ortogràfiques comunes, inspirades en les de l'Institut d'Estudis Catalans.

82. *Una entrevista amb els homes de «Nostra Novella»*, «Taula», núm. 34 (jul. 1930), p. 11.

tres» i organitzar-se «Proa», «Consell de cultura i relacions valencianes». Durant els anys 1934-1936, el valencianisme polític i cultural va anar aconseguint cotes notables de «normalització», que permetien augurar un procés irreversible a la nostra cultura. Ricard Blasco és, en aquest sentit, contundent: «L'aparició de "La República de les Lletres" (1934-1936) amb l'adjunta editorial, culminà el procés de "normalització", inseparable de l'evolució política.»⁸³

«La República de les Lletres» i la política cultural
«normalitzadora» (1934-1936)

«La República de les Lletres», «Quaderns de literatura, art i política», inicia la seua publicació a València (amb una esplèndida portada de Josep Renau) en juny-setembre de 1934. Contra els «enemics de la diversitat, veritable i fecunda, els unitaristes, centralistes, castellanistes, monàrquics, feixistes»,⁸⁴ el valencianisme catalanista de «La República de les Lletres» es concretava en la defensa d'un Estatut d'Autonomia per al País Valencià i en el desenvolupament de la infraestructura cultural que la minoria intel·lectual valencianista estava intentant de consolidar. La revista es considerava integrada en una «República literària federativa de la llengua catalana», composta pel Principat, el País Valencià, les Illes i el Rosselló, i membre al seu torn d'una «Confederació de Repúbliques Literàries d'Ibèria» el programa de la qual, tràgicament utòpic, era resumit així: «La Confederació de Repúbliques Literàries d'Ibèria proclamarà la llibertat i la sobirania dels idiomes; procurarà un eficaç i pròsper desenvolupament de les lletres, les arts, la cultura dels països confederats; decretarà l'autonomia de les Universitats respectives; realitzarà una política eficient de biblioteques i museus; afermarà i estendrà l'obra admirable de les Biblioteques Populars; multiplicarà l'Escola amb els més pràctics avenços pedagògics; protegirà els escriptors i els artistes; donarà al proletariat llibres i cultura —pa de blat i pa espiritual— i, finalment, obrirà les portes de llurs fronteres per a què entren les aures pures i benefactores de la cultura universal.»⁸⁵

El nucli valencianista republicà que collabora en la revista, dirigida pel populista Miquel Duran de València, significa en la pràctica la realització d'un front intel·lectual unitari de les forces valencianistes. Continuen sense solució els difícils problemes infraestructurals de la nostra cultura, continua la minoria intel·lectual sense rompre el cercle reduït dels lectors valencians; però un criteri d'exigència i de rigor caracteritza els esforços dels redactors de «La República de les Lletres», a qui, en paraules d'Adolf Pizcueta, «no els ha preocupat fer una revista per al gran públic del valencianisme, sinó que s'han lliurat a la seua tasca amb un criteri exigent que esdevé una indubtable anticipació respecte a les possibilitats intel·lectuals del nostre petit món. Des del punt de vista en què ells s'han situat, ja no és tan petit, certament. De totes maneres, cal comprendre este esforç per a seguir-lo. No podem demanar a una revista intel·lectual que vaja a la saga del moviment valencianista; ben entesa la seua missió, li cal avançar-se tant com puga, malgrat *sigat difícil* anar-li darrera.»⁸⁶

83. Ricard BLASCO, cf. nota 27.

84. *Confederació de Repúbliques Literàries d'Ibèria*, «La República de les Lletres», núm. 1 (jul.-set. 1934), p. 4.

85. *Vid.* nota anterior.

86. *Diversa*, «La República de les Lletres», núm. 2 (oct.-des. 1934), p. 29.

Aquest caràcter d'avantguarda de la minoria intel·lectual valencianista constitueix la seua funció «política» en el procés de redreç de la nostra cultura, funció, és clar, imposada per una realitat sociològica. Quins són els objectius de la política cultural propugnada pels intel·lectuals que s'expressaven en «La República de les Lletres», ho podem resumir així:

1) el reconeixement de la unitat de l'idioma, respectant l'autoritat en el terreny ortogràfic de l'Institut d'Estudis Catalans i sol·licitant l'ingrés d'una representació del País en tal Institució.⁸⁷

2) promoure la creació d'un Institut d'Estudis Valencians independent de la Universitat, «totalment valencià i autònom i lliure de la tutela o possible intromissió de l'Estat».⁸⁸

3) sol·licitar una càtedra de llengua en la Universitat de València, de la qual seria responsable Carles Salvador com a «autoritat indiscutible en el conreu i l'ensenyança del nostre idioma».⁸⁹

4) reconeixement del dret a rebre ensenyament en la llengua materna possibilitat per la declaració de cooficialitat del castellà i del valencià, una cooficialitat que, per a Pizcueta, «no pot representar, doncs, tolerància per al valencià, sinó plena acceptació del seu dret, digna instauració del seu imperi».⁹⁰

5) necessitat de responsabilitzar l'escriptor valencià en la feina de normalitzar l'idioma com a llengua cultural i nacional: «El valencià literari que ara s'escriu està plagat de castellanismes (...). La correcció del llenguatge ha de fer-se segons la doble base següent: l'aportació dels clàssics i l'aportació de la llengua viva a la llengua literària (...). No hem de caure en el defecte oposat, o siga, en bandejar sistemàticament tota paraula dels clàssics perquè avui no és viva (...). La llengua viva ha d'incorporar-se al corrent literari. En aquest aspecte, l'escriptor té una gran tasca a fer i una gran responsabilitat (...). Per a redreçar l'idioma, per a donar-li unitat i fer-lo eficient a la cultura, cal que tinga una sola morfologia i una sola sintaxi. Sense una sintaxi única i sense una morfologia única, tot idioma es desballesta, es descompon i es fracciona en dialectes no solament parlats, sinó escrits. Nosaltres, senyors, no hem d'augmentar aquest mal que ja patix el nostre parlar, sinó que hem d'alliberar-lo de la fragmentació i hem d'evarlo a l'aptesa de llengua nacional.»⁹¹

6) proposta de commemoració del 9 d'octubre de 1238 com a festa nacional valenciana, i intent de preparar el VIIè Centenari de la fundació del País Valencià, el 9 d'octubre de 1938, com a data simbòlica en la qual podria culminar el procés polític i cultural del redreçament. Adolf Pizcueta, contra el «pensat i fet», proposava la planificació d'actes prou importants, com ara un Congrés de la Llengua, la creació d'una Biblioteca de València, la restauració del Monestir del Puig, la formació del Museu de la Ceràmica i l'acabament de les obres de restauració del Palau de la Generalitat, a més d'una Conferència Econòmica del País Valencià, totes elles activitats que constituïen un pla de treball intens per a la minoria intel·lectual en els seus esforços culturals. La data del 9 d'octubre tenia unes implicacions polítiques òbvies i Adolf Pizcueta hi al-

87. «"La República de les Lletres" proclama, naturalment, indiscutiblement, la unitat del nostre idioma», *Diversa*, «La República...», núm. 1 (jul.-set. 1934), p. 33.

88. *Diversa*, «La República...», núm. 3 (gen.-març 1935), p. 31.

89. *Vid.* nota anterior.

90. Adolf PIZCUETA, *Condicions essencials de l'Estatut del País Valencià*, «La República...», núm. 8 (abr.-juny 1936), p. 4.

91. *Carles Salvador al Centre de Cultura Valenciana*, «La República...», núm. 7 (gen.-març 1936), ps. 31-32.

ludia sense embuts: «Sempre ens hem lamentat tots de la manca de vida cultural valenciana (...). ¿Per què no prendre el centenari de la fundació del País Valencià, data gloriosa per als que se senten valencians, com un motiu de celebració d'actes culturals necessaris, que demostren no sols les nostres possibilitats espirituals, sinó el nostre desig de restaurar amb la màxima dignitat la llibertat del País Valencià? És un deure que tenen tots els que reconeixen la personalitat valenciana i aspiren al seu reconeixement autònom. És un deure que tenen, doncs, tots els partits que s'han manifestat estatutistes en distintes ocasions.»⁹²

L'actitud política de «La República de les Lletres» es basava en la urgència de la fusió en un partit únic de totes les forces del valencianisme republicà. Miquel Duran de València, el seu director, veia en eixa estratègia l'única manera de defensar amb coherència l'estatut del País Valencià: «Al País Valencià cal formar un partit valencianista republicà gran i fort, ben constituït i ben orientat. Per això, és indispensable anar a la unió, a la fusió completa, amb un sol nom i una sola direcció, de tots els partits valencianistes republicans.»⁹³ El Partit Valencianista d'Esquerra,⁹⁴ Esquerra Valenciana,⁹⁵ Esquerra Republicana del País Valencià,⁹⁶ Nova Germania,⁹⁷ eren les forces polítiques a què alludia Miquel Duran.

92. Adolf PIZCUESTA, *Centenari de la Fundació del País Valencià*, «La República de les Lletres», núm. 6 (oct.-des. 1935), p. 5. Els actes de commemoració del 9 d'octubre de 1935, organitzats conjuntament per Proa, Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, Acció Valenciana, Agrupació Valencianista Escolar, Centre d'Actuació Valencianista, Lo Rat-Penat i les revistes «La República de les Lletres», «Acció» i «El País Valencià», van reduir-se a dipositar unes flors al peu del monument a Jaume I, a la plaça d'Ausiàs March, per part d'entitats, corporacions i particulars, i a una manifestació valencianista que, des de l'ajuntament i amb l'assistència del ple de la corporació, va visitar el monument. Manuel Gisbert i Rico, alcalde de València, va fer un discurs d'exaltació valencianista. *Vid. Diversa*, «La República...», núm. 6 (oct.-des. 1935), p. 32.

93. Miquel DURAN DE VALÈNCIA, *Confederació de Repúbliques o Estats Ibèrics*, «La República...», núm. 8 (abr.-juny 1936), p. 6.

94. El Partit Valencianista d'Esquerra va obrir el seu Congrés Constituent el 8 de desembre de 1935, com a resultat de la convergència de l'A.V.R., el C.A.V. i diverses forces valencianistes menors. Davant les eleccions de febrer de 1936 el Partit Valencianista d'Esquerra i Esquerra Valenciana varen decidir d'integrar-se en el Pacte del Front Popular; cinc homes del Partit varen accedir a l'Ajuntament de València i varen aconseguir que la corporació votara l'Estatut. La Conjunció pro-Estatut va tornar a plantejar la seua demanda, a la qual es van afegir aleshores la Unió Republicana Nacional, el Partido Sindicalista i el Partido Comunista, amb l'absència desconcertant del P.O.U.M. Per a tot això *vid. A. Cucó*, *El valencianisme polític*, p. 268.

95. Esquerra Valenciana, fundada en juliol de 1934, va ser una escissió del blasquista P.U.R.A. Els dissidents no estaven d'acord amb la línia lerrouxista d'aquest partit i van donar suport a l'Estatut del País Valencià. Vicent Marco Miranda, que va obtenir una acta de diputat en les eleccions de febrer de 1936 per la ciutat de València, i Juli Just, diputat a Corts per la «província» de València en les mateixes eleccions, varen ser els seus homes més rellevants. En el Segon Congrés del Partit d'Esquerra Valenciana, celebrat a València el 20 de febrer de 1937, el partit va traçar les línies d'un Avantprojecte d'Estatut, que Alfons Cucó va analitzar en *La problemàtica de l'Estatut valencià durant la guerra civil: l'avantprojecte d'Esquerra Valenciana*, «I Congreso de Historia del País Valenciano» (Universidad de Valencia, 1974), vol. iv, ps. 727-739.

96. Esquerra Republicana del País Valencià era un partit molt arrelat a Castelló; agrupava radical-socialistes, azafnistes i valencianistes. En una escissió força important esdevinguda en 1935, un nucli considerable de militants va ingressar en Izquierda Republicana, mentre que, en 1936, el sector nacionalista, encapçalat per Huguet Segarra, va afiliar-se a Esquerra Valenciana.

97. Nova Germania va nàixer com a escissió de l'Agrupació Valencianista Republicana en constituir-se el Partit Valencianista d'Esquerra. «Un sensibilitzat purisme esquerrà

Quan més s'intensificava el treball intel·lectual va fundar-se «Proa», l'organització unitària més important del valencianisme cultural de tot el període. En paraules de Sanchis Guarner, el valencianisme de «Proa» era: «Un valencianisme documentat, seriós, que pretenia de bastir una *Weltanschauung* autòctona, tasca, evidentment, superior a les seves forces. Tanmateix, és obvi que representava una actitud ambiciosa de solidesa i d'horitzons, que es trobava ben lluny del lleure d'aquells patricis ratpenatistes del tombant del segle, que havien escrit versos en vernacle només com a simple esplai dominical.»⁹⁸

«Proa» va editar un butlletí d'informació cultural, «Timó»;⁹⁹ però fou a «La República de les Lletres» on va aparèixer el manifest fundacional de «Proa», un document l'interès del qual fa que, a desgrat de la seua extensió, calgui reproduir-lo íntegrament:

«La necessitat de coordinar els esforços valencianistes en l'aspecte patriòtic i cultural, ens mou a constituir una entitat semblant a les que han propulsat altres moviments nacionalistes triomfants. Tindrà com a directrius essencials tots aquells principis en els quals coincidixen les entitats i individus que integren el moviment valencianista i que podríem resumir breument en l'afirmació de la personalitat valenciana en el doble aspecte de la llengua i del dret al propi govern.

»Este Consell aspira per tant a dirigir i organitzar tota manifestació i activitat valencianistes, que tinguen un valor representatiu i totalitari en els aspectes culturals i patriòtic.

»Al mateix temps i com a tasca constant, el Consell a través de les Seccions que ha de crear, treballarà per:

»Establir relacions adients amb tots els moviments recobradors i singularment amb els més afins.

»Coordinar les activitats culturals i patriòtiques valencianistes, i

»Organisar un fons informatiu que facilite la seua labor i la dels organismes valencianistes i alhora oriente les aspiracions nacionals dels nostres compatriotes.

EL CONSELL

»PROA tindrà un Consell, encarregat de fixar la seua orientació, constituït per onze membres, a saber:

»President, Nicolau Primitiu Gómez Serrano; Secretari general, Adolf Pizcueta Alfonso; Gerent, Enric Navarro i Borràs; Depositari, Francesc Soto Mas; Vocals, Joaquim Reig Rodríguez, Miquel Duran de València, Angelí Castañer, Pasqual Asins Lerma, Carles Salvador, Emili Gómez Nadal i Maximilià Thous Llorens.

---

petit-burgès», alarmat per la fusió amb el C.A.V., i la decidida oposició a «Proa», que comptava amb el suport inequívoc del Partit Valencianista d'Esquerra, marquen la dissidència de Nova Germania» (cf. Cucó, *El valencianisme polític*, p. 263). Enric Bastit, candidat derrotat a les eleccions del 19 de novembre de 1933 per part de l'A.V.R., va ser-ne la figura política de més talla.

98. M. SANCHIS GUARNER, *La Renaixença al País Valencià*, p. 99.

99. «Timó» va durar onze números: del juliol de 1935 a abril-maig de 1936. El número de juliol, ja preparat, no va poder eixir per raons òbvies. En «Timó» varen col·laborar valencianistes de totes les tendències polítiques.

»El Consell, en el plaç de dos anys, fixarà les normes per les quals s'haurà de procedir per els adherits a la seua renovació.

EL SECRETARIAT

»Existirà a més un Secretariat dividit en Seccions, que abanda de les activitats patriòtiques, realisarà sota el patronatge del Consell, les que s'esmenten a continuació:

COORDINACIÓ DE LES ACTIVITATS CULTURALS DEL PAÍS VALENCIÀ

»La limitació de les possibilitats del nostre moviment exigix més que enlloc que es coordinen tota mena d'iniciatives i activitats culturals per tal d'evitar en lo possible que es perjudiquen unes a altres i per a què totes elles assolixquen el seu màxim desenrotllament.

»La missió de PROA en este aspecte consistirà en fer la propaganda entre tots els adherits i els simpatizants valencianistes de les obres creades o propòsits a realisar; en ajudar per mitjà de consell i àdhuc de l'esforç econòmic, aquelles iniciatives que considere indispensables i que no tinguen antecedents en projecte o en realisació; en crear un repertori de publicacions valencianes, facilitant la seua adquisició als adherits i simpatizants; en influir sobre la premsa del País Valencià per a què dedique a les nostres activitats culturals l'atenció que es mereixen, etcètera.

RELACIONS AMB CATALUNYA, MALLORCA, TERRES D'OC I POBLES PENINSULARS

»És necessari crear un intercanvi constant entre Catalunya, Mallorca i País Valencià primer, i amb la resta dels pobles de la nostra comunitat cultural o estatal després.

»Este intercanvi, tot lo extens que les possibilitats de PROA ho permeten, s'iniciarà principalment per un contacte amb els Centres culturals i editorials a base de posar a l'abast dels adherits a la nostra entitat tota mena de publicacions d'aquells països i totes les informacions d'atre ordre que solliciten i de fer arribar consegüentment a les terres d'intercanvi, les manifestacions del nostre esperit.

»PROA en este sentit propulsarà a més un acostament de tots els moviments nacionalistes, basat en la coneixença mútua.

ORGANISACIÓ

»PROA tindrà com a missió principal confeccionar un cens valencianista i els fitxers necessaris com a elements auxiliars de les Seccions i al servei de les entitats valencianistes que ho solliciten.

CRIDA

»Ens cal només, per acabar, insistir en la finalitat altament patriòtica de PROA i recabar l'ajuda de tots els que simpatizen amb els nostres propòsits.

»A fi de fer possible a tots la col·laboració econòmica en la nostra obra, es fixa una quota mínima d'una pesseta mensual, mitjançant la qual s'adquirirà el títol d'adherit.»¹⁰⁰

Eren moments d'enorme eferescència política, de voluntat col·lectiva de normalització de la nostra cultura, quan el triomf electoral de les forces polítiques del Front Popular presagiava condicions favorables per a les cultures nacionals de l'estat espanyol i feia més pròxims els Estatuts d'Autonomia. Miquel Duran de València hi veia, en els estatuts, un fet decisiu perquè «barrarà el pas definitivament a la restauració monàrquica i impedirà l'instauració d'una dictadura feixista».¹⁰¹ El més remarcable de les eleccions de febrer de 1936, per als polítics valencianistes, va ser l'enfonsament de l'hegemonia del blasquisme, que s'havia caracteritzat per la seva obstinada posició contrària a les reivindicacions estatutàries.¹⁰² El 18 de juliol de 1936 ofegaria les possibilitats de con-

100. *Proa (Consell de cultura i relacions valencianes). Una nova entitat valenciana*, «La República de les Lletres», núm. 4 (abr.-juny 1935), ps. 26-28.

101. Miquel DURAN DE VALÈNCIA, *Confederació de Repúbliques o Estats Ibèrics*, «La República de les Lletres», núm. 8 (abr.-juny 1936), p. 6. Miquel Duran, director de la revista, recapitulava els propòsits culturals de «La República de les Lletres», remarcant les possibilitats polítiques que aleshores plantejava la victòria electoral del Front Popular: «En el primer número de *La República de les Lletres* i en l'article de presentació, parlàvem, referint-nos a l'aspecte purament literari del nostre programa, de la voluntat de constituir la Confederació de Repúbliques Literàries d'Ibèria. I remarcàvem que les lletres i l'art no poden deslligar-se de la vida política d'un país, que als pobles que renaixen o als països que es transformen, les lletres, les arts, la cultura, enforteixen o debiliten llurs constitucions polítiques.

Aquell nostre programa purament espiritual, que no traspassava l'òrbita literària i artística, es converteix avui en un ideari polític. Aquella Confederació de Repúbliques literàries d'Ibèria pot transformar-se en una Confederació de Repúbliques o Estats ibèrics, nova estructura política d'Espanya» (*op. cit.* p. 5).

102. Valdria la pena d'aprofundir la significació política i literària de Vicente Blasco Ibáñez durant els anys trenta. «Taula» li retreia la seua inhibició en tot el que pertoca a la cultura nacional valenciana: «Blasco Ibáñez no ha fet per València, per nostres lletres, lo que hauria pogut i degut fer (...) Tingué una actitud desdenyosa front al fet de nostre idioma (...) Sense adonar-se'n, ha retrasat en un segle el resorgir de València.» (*In memoriam Blasco Ibáñez*, «Taula», núm. 5 (febr. 1928), p. 3). La majoria de textos accentuen fonamentalment les conseqüències d'aquesta actitud de l'escriptor per al País i la seua manca de normalització político-cultural, p. ex., «Blasco Ibáñez féu a la causa nacional valenciana més mal que una pedregada a una vinya», escriu Enric SOLER GODES, *Blasco Ibáñez*, «Mirador», núm. 249 (9-xi-1933), p. 3. Però aquestes crítiques adquirien un caràcter prou més virulent quan denunciaven l'orientació lerrouxista del blasquisme polític durant la Segona República: «El republicanisme valencià té un fons anticlerical, obrerista, humanitarista, jacobí i sentimental. Blasco Ibáñez li donà tons wagnerians i victorhuguescos (...) El blasquisme, no obstant, era teòricament federal. El que no fou mai és lerrouxista», sosté R., *València, estadi polític*, «Mirador», núm. 335 (18-vii-1935), p. 3. El capteniment polític del blasquisme va ser, sense cap mena de dubte, antivalecianista. Després de la mort de Fèlix Azzati en 1929, el P.U.R.A., dirigit per Sigfrido Blasco Ibáñez, va establir una coalició amb el Partit Radical de Lerroux. No va donar suport a la Conjunció de Partits pro-Estatut ni tampoc es va integrar en el Front Popular. Les eleccions de febrer de 1936, les va perdre de forma inapel·lable, però; mentre Juan Peset Aleixandre, d'Izquierda Republicana, obtenia 84.106 vots, Sigfrido Blasco Ibáñez n'obtenia 15.826 només, segons afirma Luis AGUILÓ LUCIA, *Las elecciones en Valencia durante la Segunda República* (València 1974), p. 140. Pel que fa a les eleccions de febrer de 1936, Vicent ARRUE afirma que no hi va haver un caràcter obertament valencianista, encara que tant Esquerra Valenciana com Nova Germania varen insistir que el triomf del Front Popular podria satisfer les exigències d'Autonomia per al País Valencià. *Vid.* Vicent ARRUE, *L'ambient electoral durant les eleccions de febrer de 1936*, «Arguments», núm. 1 (1974), ps. 167-168.

solidació de les nacionalitats. «La República de les Lletres», la vigília de l'aixecament militar, anunciava la transformació de la revista en una sèrie de projectes culturals molt ambiciosos. La nota deia així:

«Amb el present número, la nostra revista, que ha entrat ja en el tercer any de la seua publicació apleix els dos anys justos de vida. La seua obra, de conreu i enaltiment de les nostres lletres i les nostres arts, de defensa del nostre patrimoni espiritual, de depuració, unificació i dignificació del nostre idioma, de noble política valencianista i liberal, ha estat considerada i elogiada al País Valencià, a Catalunya, a la resta de la Península i a l'estranger. Aquesta obra, després dels dos anys d'experiència, cal continuar-la i transformar-la per tal de fer-la més eficaç i extensa i, en part, més popular, donant a aquesta paraula el seu veritable sentit.

»D'acord amb aquest propòsit, els quatre números anyals de LA REPÚBLICA DE LES LLETRES es convertiran en quatre llibres o fascicles, de la següent manera:

»LA REPÚBLICA DE LES LLETRES, revista de literatura, art i política —Segona època—. Números en forma de llibre, i cada número, o la majoria, dedicat a un sol tema, per diversos autors: valencianisme polític, poesia, narracions en prosa, art, teatre, temes de cultura valenciana, etc.

»EL LLIBRE POPULAR. — Col·lecció de llibrets, a preu reduït, de divulgació i propaganda valencianista i liberal i de caràcter literari popular —costums, festes, folklore, aspectes diversos del País Valencià— i temes de política i cultura universal.

»COL·LECCIÓ SEMBRA. — Llibres de doctrina, d'història, de literatura pedagògica, biogràfics i de diverses disciplines de la nostra cultura; i de lectures preferentment per a les nostres dones i els nostres infants.

»BIBLIOTECA «LA REPÚBLICA DE LES LLETRES». — Llibres diversos de literatura —poesia, teatre, novel·les, contes, prosa literària.

»Entre els primers llibres a publicar figuren: *Doctrina i defensa del valencianisme*, *Parleu bé el valencià*, *Espill de la Història*, *Elogi de la llengua valenciana*. *Els crits de llibertat del poble valencià*, *Contes per als xiquets*, *Vinatea i les llibertats valencianes*, *Llibre de lectura infantil*, *Jocs i cançons dels infants*, *València, ciutat del sol, de les flors i de les festes*, *El poeta Querol i les seues poesies valencianes*, *Valencianisme i República*, *Com s'escriuen les cartes en valencià*, etc.

»Collaboraran en aquesta obra de cultura valenciana i de divulgació i propaganda valencianista, els més prestigiosos escriptors de la nostra terra.»¹⁰³

«Nueva Cultura», marxisme i nacionalisme (1935-1936)

L'existència d'una concepció marxista del valencianisme apunta amb la col·laboració d'Emili Gómez Nadal en la revista «Nueva Cultura», una de les publicacions culturals més valuoses durant la Segona República. «Nueva Cultura»,

103. La transformació de «La República de les Lletres», «La República de les Lletres», núm. 8 (abr.-juny 1936), p. 32.

vinculada al PCE, evidenciava la seua sensibilització en relació amb el problema nacionalista amb la inclusió de Gómez Nadal en el seu cos de redactors. Josep Renau, director de la revista, afirma:

«En sus orígenes mismos, nuestro grupo no fue nunca hostil ni ajeno al valencianismo (...) Manteníamos contacto activo con intelectuales valencianistas, miembros o simpatizantes de las agrupaciones más progresistas, en particular con los componentes de Acció d'Art y su Sala Blava —para la cual hice uno de mis mejores carteles—, así como con la revista La República de les Lletres, que mantenía posiciones muy cercanas a las nuestras.

»Desde 1935, la incorporación de Emili G. Nadal a la redacción de Nueva Cultura consumaba, de hecho, nuestra opción por la autodeterminación del País Valencià, comenzando a publicarse regularmente textos en nuestra lengua vernácula.»¹⁰⁴

La veritat és que aquesta sensibilitat vers la qüestió nacional existeix a «Nueva Cultura», i que el mateix Gómez Nadal afirmava aleshores:

«Tots els qui prenen part a l'entorn d'aquesta revista —fent-la i propagant-la— en la gran creuada en favor d'una cultura impregnada d'un sentit de dignitat humana i de feconda saba popular, reconeguem com una de les tasques urgents que s'hi posen davant de tots, la del recobriment i l'enfortiment d'aquells nuclis nacionals que venen patint des de fa segles una de les pitjors formes de l'opressió imperialista: la de l'esperit i la cultura autòctones.»¹⁰⁵

«Nueva Cultura» va difondre en gener de 1936 un fullet de propaganda electoral amb el títol transparent de *Por el Frente Popular*, amb una portada de Renau. Un punt del *Manifiesto* tractava concretament el problema de les minories nacionals en el sentit abans esmentat. El *Manifiesto Electoral de Nueva Cultura* és l'expressió d'un sentit humanista de la cultura, humanisme socialista que, enfront de la violació de la dignitat humana que el feixisme representava —*le temps du mépris*, segons Malraux—, defensava la llibertat d'autodeterminació dels pobles que el triomf del Front Popular aniria a garantir. Aquesta sensibilització de «Nueva Cultura» davant el fet nacional era reconeguda aleshores¹⁰⁶ i es reconeix ara mateix.¹⁰⁷ Amb tot i això, és molt problemàtic d'as-

104. Josep RENAU, *Notas al margen de Nueva Cultura*, pròleg a l'edició facsímil de «Nueva Cultura» publicada per l'editorial alemanya Detlev Auvermann KG (1977), p. xvii, recollit ara a Josep RENAU, *La batalla per una nova cultura* (València 1978), p. 90.

105. Emili GÓMEZ NADAL, *Cop d'ull sobre una minoria nacional*, «Nueva Cultura», núm. 9 (desembre 1935), p. 13.

106. «Tots, o gairebé tots els partits del Front Popular tenen en llurs programes l'autonomia política dels pobles d'Ibèria; alguns, com el partit comunista i d'acord amb la constitució de la U.R.S.S., és francament nacionalista, empara el dret de les nacionalitats a governar-se per elles mateixes i reconeix i fomenta la constitució política de les personalitats regionals i nacionals.» (Miquel DURAN DE VALÈNCIA, *Confederació de Repúbliques o Estats Ibèrics*. «La República de les Lletres», núm. 8 (abril-juny de 1936), p. 6).

107. Abans de juliol de 1936 «Nueva Cultura» publica un text de Henri Barbusse (*Amor de Nord a Sur. La constel·lació nacional*, «Nueva Cultura», núm. 7-8 (oct.-nov. de 1935) ps. 30-33) i Emili Gómez Nadal transcriu un fragment de Jean-Richard Bloch intitulat *The East Reborn* i publicat originalment en *Rusia Soviet Today*, perquè «ens sembla

segurar l'existència d'una concepció marxista del valencianisme entre 1930 i 1936; els articles de Gómez Nadal a «Nueva Cultura» en són una excepció. Ell mateix és qui toca el tema en una lletra recent, que transcriu íntegra pel seu extraordinari interès testimonial, on nega, tot discrepant de l'opinió de Josep Renau, l'existència d'un pensament marxista en el valencianisme de l'època:

«No crec que pugua ser-li d'una gran utilitat pel que fa a les recerques qu'ha emprès; perquè són ja molts els anys passats des de llavors i perquè continue pensant qu'el marxisme nacional en la València dels anys trenta no passa de ser un pur miratge. El que puc dir-li no varia d'allò que li vaig dir fa vora nou anys a Alfons Cucó quan preparava el seu llibre *El Valencianisme Politic*.

»Tot es redueix a la coincidència d'activitats i d'objectius de dues persones: Josep Renau i jo mateix. Quan jo vaig tornar de París en agost de 1934, després d'haver manifestat en les pàgines d'"El Camí" el meu interès pel comunisme ortodox (que donà lloc a una curta polèmica en la primavera d'aquell any amb Joaquim Reig), entrí naturalment en contacte amb l'UEAP on el principal animador era el pintor Josep Renau; i fou ell en fundar "Nueva Cultura" en 1935 qui insistí per a que les meues collaboracions ho foren en valencià; i això passà encara amb el diari creat durant la guerra, dirigit conjuntament per ell i el socialista Max Aub i fabricat en les premses del "Diario de Valencia" on també escrigué algunes cròniques en valencià des de Madrid. Caldria potser afegir una temptativa sense èxit feta per un petit grup valencianista portant el nom de Nova Germania que inspirant-se de l'exemple donat per la creació del PSUC em demanà en els primers mesos de la guerra si l'hom podria fer el mateix a València, fusionant el PC, el PS i NG; però la proposta estava tan lluny de les realitats polítiques valencianes que ni l'hom arribà a parlar-ne, enlloc.

»Doncs en l'UEAP, en la Asociación para la Defensa de la Cultura qui li succedí, i en l'Aliança d'Intellectuals Antifeixistes (resultat de la fusió de l'ADC del Cercle de Belles Arts i del grup Acció d'Art), sobretot en aquesta última, hi hagué valencianistes i comunistes, entre altres, però no una activitat marxista nacional.

»El que passà a València durant la guerra no ho conec bé, perquè havent estat incorporat al Ministeri de l'Educació en tornar de Madrid on havia passat l'hivern 36-37 i havent-lo seguit a Barcelona més tard em trobí tallat de les activitats locals. De totes maneres, el valencianisme polític i cultural que tant havia progressat des de 1927 amb "Taula de les Lletres Valencianes", Acció Valenciana, "Avant", "El

---

que *The East Reborn* conté un interès especial, d'exemple i guia davant els problemes peninsulars del mateix caire» (Emili G. NADAL, *De cara al sol levant*, «Nueva Cultura», núm. 10, gener de 1936, p. 12). El mateix Nadal escriu una salutació a la revista «La República de les Lletres» en el número 9 (desembre de 1935) p. 13. Sobre aquest tema cal veure l'article d'A. ALVAREZ, *El problema nacional a "Nueva Cultura"*, «Arguments», núm. 1 (1971), ps. 185-190.

107. Alfons Cucó reconeix igualment l'existència d'eixa minoria quan escriu que «cal posar de relleu l'existència d'un grup minoritari, entre els comunistes valencians, favorable a les reivindicacions autonomistes, encapçalat pel conegut pintor Josep Renau. La revista "Nueva Cultura" se'n féu ressò en diverses ocasions», en el seu treball *Actituds polítiques i lingüístiques al País Valencià contemporani*, dins *Treballs de sociolingüística catalana*; núm. 1 (València 1977) p. 80, nota 29.

Camí", etc., rebé un colp molt dur amb els fets d'Octubre del 34 del que no es reféu ja.»¹⁰⁸

Crec que convindria diferenciar clarament entre una sensibilitat vers el problema nacional de «Nueva Cultura», que ningú no nega, i l'existència d'un pensament marxista valencià que, fora dels noms de Gómez Nadal i Josep Renau, sembla problemàtic documentar. En aquest sentit, la diferent situació del Principat podria clarificar els límits reals d'un pensament marxista al País Valencià.¹⁰⁹

La poesia valenciana entre 1930 i 1936

En el terreny de la poesia, el debat estètic com a tal va perdre importància, conseqüència lògica de la situació anòmala de la cultura valenciana. L'actitud de Carles Salvador de doblar-se en «propagandista» o en «polític de la llengua» configura la imatge del poeta valencià de l'època. Tant Carles Salvador, que publica en 1934 *El bes als llavis*, com Enric Navarro i Borràs, autor d'*El vol en arc*, publicat en 1935 (els quals són, al meu parer, els millors llibres del període), participen d'eixes característiques. La poesia valenciana sembla estancarse-se entre 1930 i 1936 a mig camí de l'actitud populista, que esdevé hegemònica, i les restes d'un avantguardisme que ja comença a ser ben anacrònic. Si jutjàvem la poesia publicada en la revista «La República de les Lletres», podríem afirmar que la tendència populista, és a dir, el paisatgisme sentimental, va ser la que, a la fi, va imposar-se, tal vegada perquè era l'únic model

108. Sobre aquest punt sembla que hi ha discrepància entre Gómez Nadal i Renau, si hem de jutjar per aquest testimoniatge: «Sé que el punt de vista de Josep Renau és lleugerament diferent si jutge pel pròleg que m'ha fet arribar i que ha redactat per a l'edició "facsimil" de "Nueva Cultura" a punt de sortir a Berlín-Est. —Per a ell el fet que el PCE s'interessés a València pel fet autòcton (en realitat fou J. R. qui es plantejà la qüestió) li és suficient per a creure que hi hagué un marxisme valencià—. Per a mi, el fet idiomàtic sent essencial i previ, tot com l'actitud d'inhibició respecte a l'entitat d'Espanya, no pot hom parlar d'un marxisme nacional als anys trenta.» (Lletra d'Emili GÓMEZ NADAL, datada a Valence d'Agen el 24 de març de 1977). Gómez Nadal al·ludeix al treball de Renau, *Notas al margen de «Nueva Cultura», art. cit. nota 29*. Per acabar, Ricard BLASCO intervé, al seu torn, en la polèmica Gómez Nadal-Renau sobre el marxisme nacional valencià i escriu: «Evidentment, si comptem pel nombre, el marxisme nacional valencià era "un pur miratge" pels anys trenta; no passaria d'un parell de persones (l'Emili inclòs) a saber com es podien conciliar tots dos conceptes. Els articles de l'Emili a "Nueva Cultura" (singularment *Cop d'ull a una minoria nacional*) ja començaren a obrir els ulls. Els esdeveniments, de 1934 ençà, els obririen més, i si bé és de veres que el valencianisme hi rebé un cop dur, jo no gosaria dir que "no es reféu ja", però l'Emili té més elements per judicar-ho que jo. Sí que puc dir que el llevat marxista era prou més notori del que ell pensa, a l'AIDC, encara que sense concreció. L'incident que conta, de la proposició de Nova Germania, n'és revelador d'un ambient, tant minoritari com es vulgui, però existent (...) La discrepància entre els punts de vista de l'Emili i Renau, és la meua. Conec el pròleg susdit, i pense que Renau està més acostat a la veritat, si més no, a la veritat d'un ambient, no mesurable en xifres.» (Lletra datada a Madrid el 30 d'abril de 1977).

109. Em sembla que seria inviable recollir al País Valencià una antologia de textos semblant a la que Roger ARNAU, pseudònim de Josep BENET, va publicar sota el títol *Marxisme català i qüestió nacional catalana, 1930-1936* a les Edicions Catalanes de París (París 1974). L'antologia, en dos volums, comprèn textos de dirigents, militants i periòdics —volum I—, i de moviments i partits polítics —volum II—. Vegeu també, sobre el tema, l'assaig d'Albert BALCELLS, *Marxismo y catalanismo, 1930-1936* (Barcelona, Anagrama, 1977).

vàlid per a la poesia valenciana d'aquell moment. Abandonada la via avant-guardista i impossible sociològicament una poesia lligada al proletariat que n'expressara la consciència nacional i de classe, la poesia valenciana més «política» era la poesia populista, influïda, convé precisar-ho, per l'estètica simbolista.¹¹⁰

El vol en arc, publicat per l'editorial de «La República de les Lletres»,¹¹¹

110. En «La República de les Lletres» es publica poesia valenciana amb un criteri eclèctic que fa pensar en una falta d'orientació estètica; hi publiquen Miquel Duran de València, Enric Duran i Tortajada, Lluís Guarner, Enric Soler i Godes; reediten els clàssics: Ausiàs March, Querol, Llorente (a qui dediquen, en homenatge, el núm. 7, de gener-març de 1936), Constantí Llombart, etc. Si a això afegim el *Poema del viatge a l'entorn de l'Amor*, de Carles Salvador, i la traducció del castellà de dos «poemes proletaris» del poeta comunista Pascual PLA i BELTRAN, *Treballador de la mar i Oda a la ciutat insurrecta* (tots dos al núm. 6 oct.-des., 1935, p. 25), podrem completar la cerimònia de la confusió poètica. Convé aclarir que la subsistència de l'estètica simbolista era l'únic tret literari que vinculava la majoria de poemes del moment. NAVARRO I BORRÀS, en una ressenya crítica del llibre de Carles Salvador, *El bes als llavis*, remarcava l'evolució anormal de la poesia valenciana: «Els que no segueixen pas a pas la poesia valenciana, davant l'escassetat de versos publicats, es trobaran amb uns salts incomprendibles. Remitim els interessats al volum publicat per L'Estel que és titulat *La poesia valenciana en 1930*. Aquesta breu antologia, si més no, té la bondat de compendiar i explicar l'evolució de la producció rimada durant quinze anys al menys», a «La República de les Lletres», núm. 1 (jul.-set. 1934), p. 19. NAVARRO I BORRÀS valora la capacitat imaginativa de Salvador, «sempre amb cura de no contaminar-se d'eixa arnada patrioteria típicament floralasca que encara té conreadors». Per al crític, la validesa de les imatges de Salvador residia en el fet que eren «imatges que despertaven sensacions musicals, pictòriques i àdhuc olfatives, segons els cànons de la nova escola tendents a suggerir, a suscitar, a promoure eixa gimnàstica de l'intel·lecte que aconduïx a la fruïció col·laboradora» (*art. cit.*, ps. 19-20). Paral·lelament, hi havia un valencianisme polític de dreta, catòlic i llorentí, que té en Josep Maria Bayarri i en «El Vers Valencià» (el núm. 1 és del 15 de juny de 1934) els exponents més destacats; «El Vers Valencià» havia de ser «cristià», «casolà», «universal» i «ben valencià». Josep Maria Bayarri fou l'autor d'un pamflet polític, *El perill català* (València 1932?), bàsic per a documentar la ideologia històrico-històrica del valencianisme reaccionari i anticatalanista. Sobre el caràcter «polític» d'aquesta poesia, cal llegir l'article de Josep IBORRA, *La poesia política valenciana, 1930-1939*, «Arguments», núm. 1 (1974), ps. 194-196. Pel seu costat, els Jocs Florals continuaven celebrant-se amb normalitat; vegeu, en aquest sentit, el llibre *Jocs Florals 1934. Recull dels LIV Jocs Florals organitzats per «Lo Rat Penat»* (València 1934). En aquest llibre es publicaven versos de Bernat Ortín i Benedito, poeta guardonat amb la Flor Natural.

111. L'editorial de «La República de les Lletres» va editar en 1934 el llibre de Miquel DURAN DE VALÈNCIA, *Catalunya té raó*, que era una reflexió sobre la situació catalana en relació amb les aspiracions autonòmiques d'Euzkadi, Galícia i el País Valencià. El subtítol del llibre era molt precís: «L'autonomia, la federació i la llibertat de les llengües en les constitucions polítiques d'Europa i Amèrica.» Les seues darreres ratlles cren significatives del catalanisme convicte del seu autor: «L'essència i la raó d'ésser de l'autonomia de Catalunya es troben en aquestes afirmacions:

- »Sobirania de l'idioma.
- »Predomini i esplendor de la pròpia cultura.
- »Unitat espiritual i política del territori català.
- »Personalitat i confederació.
- »Baluard de la República.
- »La terra, per als que la treballen.
- »La ciutadania, per als que la mereixen.
- »I per als catalans i per a la Pàtria, la llibertat.

Catalunya té raó! (*op. cit.*, ps. 74-75).

R. BLASCO assegura: «la consciència de que ésser "valencianista" equivalia a ésser "catalanista" anà creixent al període. Carles Salvador s'hi declarà, en la commemoració de l'Oda d'Aribau, "català de la ciutat de València"; Miquel Duran publicà *Catalunya té raó* en 1934. Emili Gómez Nadal postulà, en la primera etapa de "Nueva Cultura", la conciliació del nacionalisme catalanista valencià amb el marxisme». (R. BLASCO, *cf.* nota 27).

provocava una crítica de Bernat Artola, que en censurava els trets avantguardistes, tot manifestant la consciència estètica generalitzada que un populisme re-humanitzat era aleshores la via idònia per a la poesia valenciana. Artola refusava la vocació minoritària, elitista i intranscendent que havia caracteritzat l'avantguarda deshumanitzada i que advertia encara en el llibre de Navarro i Borràs: «El fet, però, és que s'ha oblidat el sentit de la poesia i la transcendència gràvida del vers. Continent i contingut s'han fos en una barreja de *jazz-band* i de plors, en la qual, naturalment, la veu humana s'ha perdut.»¹¹²

Després de destriar alguns trets de l'expressió de Navarro i Borràs, el seu sentit de l'humor o de la intimitat, Artola demanava el retorn a la realitat més «individualitzada i autèntica»: «Davant l'espectacle punyent d'aquest llibre de Navarro i Borràs, cal pensar si no és hora ja que la Poesia Valenciana trenque una tradició flouresca pejorativa i deixant de banda les valors òptiques tan exaltades (i tan convencionals) i el fluir *fisiològic* de l'obra, tan oposat a la creació assenyada, gire els ulls a la realitat més immediata, per a ésser espill, net i clar, de la pròpia reacció cordial.»¹¹³

Mancada de crítica literària, sense desenvolupar-se un debat estètic i subvalorada en tant que creació literària, la poesia valenciana resulta en aparença incapaç d'expressar les tensions històriques i polítiques del moment, fins a tal punt que el seu destí es veu subordinat al procés general de «normalització».

De tota manera, a pesar del llarg seguit de dificultats i insuficiències, l'esforç de la minoria intel·lectual valencianista per dirigir el procés del nostre redreç cultural fins aconseguir una normalitat absoluta, registra un balanç molt positiu a la vigília de la guerra civil. Ricard Blasco ens ha ofert una síntesi precisa d'eixe estat cultural en les paraules següents:

«La suma d'aquestes manifestacions, l'acumulació de llurs efectes al llarg del període, crec que autoritzaven un cert optimisme el 1936. Si comparem el decenni 1926-1936 amb la dècada anterior o amb èpoques més llunyanes (per exemple: el decenni immediatament anterior a la mort de Llorente, que és el primer del segle), em sembla que no hi cap dubte —tot i sense negar que el moviment cultural encara era feble ni tampoc desmentir l'exigüitat de la seua avantguarda—, que la vigília de la contesa el saldo de la dècada anterior era d'una major riquesa de publicacions, d'una major varietat d'actituds estètiques, d'una orientació cultural universalista, d'un patriotisme crític, d'una tenacitat individual i d'uns resultats col·lectius que permetien concedir un marge de confiança a l'evolució posterior del moviment cultural valencianista. El qual no era tan sols el de les *élites*. Cal pensar així mateix que la literatura de tipus "popular", o siga la conreada tradicionalment pels autodidactes valencians (sainets, "milacres", "llibrets de falla") no solament no havia decaigut en un decenni, sinó que acusava la influència depuradora d'allò que, per entendre'ns, solem anomenar "literatura selecta".»¹¹⁴

MANUEL AZNAR I SOLER

112. B. ARTOLA, *Llegint «El vol en arc»*, «La República de les Lletres», núm. 5 (jul.-set. 1935), p. 27.

113. B. ARTOLA, *Llegint «El vol en arc»*, p. 28.

114. R. BLASCO, cf. nota 27.